

ნიკოლოზ ბარათაშვილი და დასავლური რომანტიზმი
(პოეტურ და ფილოსოფიურ აზრთა გადაკვეთანი)

<https://doi.org/10.62119/sjn.26.2025.9542>

ორიოდე სიტყვა წინასწარ

გარეგნულად მოწყვეტილიყო XIX საუკუნის საქართველო ევროპას და ისეთი შთაბეჭდილებაც რჩებოდა:

რუსეთი ევროპული საზოგადოებრივ-ლიტერატურული აზროვნების ნასუფრალით იკვებებოდა, საქართველო კი – სამეფოგაუქმებული და რუსეთის ორ გუბერნიად გადაქცეული – იმ ნასუფრალის ნასუფრალით.

ამ მწარე რეალობას ჩვეული დაურიდებლობით გამოთქვამდა მიხეილ ჯავახიშვილი რომანში „არსენა მარაბდელი“ (ჯავახიშვილი 1977:554).

რუსეთი ცხენით მისდევს ევროპას, ჩვენ კი თოკით მიგვათრევს და გვეუბნება, არ ჩამოვრჩეთო. ჩვენც დასისხლიანებული მივრბივართ და გვგონია, რუსი სიკეთეს გვიშვება.

ამ სიტყვებს კი ათქმევინებდა პერსონაჟად გადაქცეულ ალექსანდრე ორბელიანს, ერთ-ერთ მეთაურს 1832 წლის შეთქმულებისა, რომელიც თანამზრახველებთან ერთად შეძლებდა საქართველო – მიუხედავად სრულიად ჩამორთმეული სახელმწიფოებრივი უფლებებისა – გაეყვანა საერთაშორისო ასპარეზზე და ჩაერთო რომანტიკულ აჯანყებათა პროცესში ანუ ჩვენი შეთქმულებრივი მოძრაობა ექცია ერთ-ერთ რგოლად იმ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ჯაჭვისა, რომელშიც მონაწილეობდნენ:

იტალიელები, პოლონელები, ბელგიელები, ბალკანეთის ხალხები, რომ აღარაფერი ითქვას სამხრეთ ამერიკაში მიმდინარე ასეთივე საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესზე.

ამ აჯანყებათაგან ზოგი გამარჯვებით რომ დასრულდებოდა და ზოგიც მეამბოხეთა მარცხით, ეს უკვე მეორეხარისხოვანია ამ მოვლენის შესაფასებლად, ერთიან პანორამად რომ გადაიჭიმებოდა.

ამრიგად:

რომანტიკულ აჯანყებათა ეს სერია კიდევ ერთი დასტურია იმ ზოგადი კანონზომიერებისა, რაც ცხადყოფს, რომ:

ერთია საზოგადოებრივ თუ სახელოვნებო-ლიტერატურულ პროცესთა გარეგნული ცვლილებანი და მეორე – შინაგანი მდინარეობა, რამაც შესაძლოა

დაახლოვოს გარეგნულად სრულიად დაშორებული სახელმწიფოები თუ მხატვრული აზროვნებანი.

ამიტომაც წარმოდგება ქართული რომანტიზმი უშუალო განშტოებად დასავლური რომანტიკული მოძრაობისა და აუცილებელ რგოლად ერთიანი რომანტიკული ჯაჭვისა.

და ამიტომაცაა სავსებით მოსალოდნელი:

როდესაც კვლავ მოექცევა საქართველო დასავლურ წრეში და გახდება სრულფასოვანი მონაწილე ევროპული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სახელოვნებო-ლიტერატურული პროცესებისა, რომანტიკული ეპოქის აღდგენისას დასავლელი მკვლევარები აუცილებლად გაიაზრებენ და განიხილავენ ქართველ რომანტიკოსთა ნაღვასაც არა განყენებულ მოვლენად, არამედ იმ ერთიანი რომანტიკული სულიერების განუყოფელ ნაწილად.

და საგანგებოდ დაინტერესდებიან ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლიტერატურული – როგორც პოეტური, ისე ეპისტოლური – მემკვიდრეობით, როგორც ქართული რომანტიკული სულის გამოვლენის მწვერვალისა.

ნიშანდობლივია, რომ:

ნიკოლოზ ბარათაშვილი აღმოჩნდებოდა 1832 წლის შეთქმულების პოეტური მესიტყვე, თუმც მისი უშუალო მონაწილე არა ყოფილა.

მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა ამოიზრდებოდა საქართველოს ტრაგიკული ბედისწერიდან – გამქრალი სახელმწიფოებრიობა ღრმა ტკივილით რომ განმსჭვალავდა პოეტს და ასაზრდოებდა მის მსოფლიო სევდასაც, თავგანწირვის უნარსაც და ნების იმ სიმტკიცესაც, რაც შექმნიდა და გამოკვეთდა მისი ლირიკული გმირის ბუმბერაზულ ხასიათს.

ეს ის ნიშნებია, რაც უმთავრესია რომანტიკული აზროვნებისა და სულიერებისათვის და ასე კანთიელად იჩენდა თავს დასავლელ რომანტიკოსთა მხატვრულ და ფილოსოფიურ ძიებებში.

მაგრამ ეს არ ყოფილა მხოლოდ სულიერი სიახლოვე.

საგულისხმოა, რომ:

ნიკოლოზ ბარათაშვილისათვის ნაცნობი გახლდათ დასავლური რომანტიკული აზროვნების – როგორც ფილოსოფიური, ისე მხატვრული – მონაპოვარნი და სულაც არ გამხდარა იძულებული, რომ:

რუსული რომანტიზმის ჩარჩოებში მოექცეულიყო.

შეედლო პირველწყაროებში ზიარებოდა არაერთ დასავლურ პოეტურ და ფილოსოფიურ მიღწევას, და ამ მხრივ მისთვის მეგზური აღმოჩნდებოდა სოლომონ დოდაშვილი:

ერთ-ერთი მეთაური და იდეოლოგი 1832 წლის შეთქმულებისა და უადრესად განსწავლული დასავლურ აზროვნებაში, რუსული თარგმანებისა და

ინტერპრეტაციების გარეშე რომ შეიმეცნებდა რომანტიკული აზროვნების ძირებსაც და მის უშუალო გამოვლინებებსაც.

ამ ზეგავლენას მოძღვრისა და მოწაფისა იმთავითვე დაინახავდნენ და კიდევ ასე განსაზღვრავდნენ ნიკოლოზ ბარათაშვილის, როგორც პოეტის, მოვლინებას:

სოლომონ დოდაშვილის გარეშე იგი ვერ იარსებებდაო.

იგულისხმებოდა ცხადია:

ამხელა სიმაღლეს ვერ მიაღწევდაო.

და ეს ზეგავლენა გამოვლინდებოდა იმ მეგზურობაშიც დასავლური პოეტურ-ფილოსოფიური აზროვნებისაკენ, პოეტს გუმანიტ ნაგრძნობს და შინაგანად განცდილს ევროპული უკეთესი ნიმუშების გაცნობა რომ განუმტკიცებდა.

ამიტომაც მისი სულიერი გადაკვეთანი დასავლელ პოეტებსა თუ ფილოსოფოსებთან ტიპოლოგიურზე გაცილებით მეტია.

და იმგვარ გავლენასაც აერიდებოდა, რაც თუნდაც ალექსანდრ პუშკინს აქცევდა ლორდ ბაირონის მიმბაძველად რუსულ ენობრივ სამოსელში.

რომანტიკულ ჩარჩოსა და... ჩარჩოს მიღმა

(შეხმიანებათა ნოვალისთან და პოლ ვალერისთან)

დასავლეთში რომანტიზმი კლასიციზმთან დაპირისპირებასა და აშკარა ბრძოლაში უნდა ჩამოყალიბებულიყო.

საქართველოში კი აღმოსავლური ესთეტიკური გემოვნებისა და გავლენისაგან უნდა გამოხსნილიყო, დავით წერედიანი ამ თვალსაზრისის გამოთქმას ამ სიტყვებით რომ ამჯობინებდა:

რომანტიკოსებმა იმდროინდელი ქართული პოეზია ბაიათებისა და მუხამბაზების უღიმღამო და არაფრისმთქმელი აშიკ-ყარიბული ჩიხიდან გამოიყვანეს და ახალი თვალსაწიერი გაუხსნეს, მისცეს აზრი და მიმართულება, ღირსება შესძინეს, ერთი სიტყვით, სხვა სული შთაბერესო (წერედიანი 2005: 45).

ის, რაც კლასიციზტური კანონის დამსხვრევად გამოჩნდებოდა დასავლეთში, აღმოსავლური პოეტიკისაგან განდგომად უნდა მიგვეჩნია ჩვენს ქვეყანაში.

მიზანი ერთიდაიგივე გახლდათ.

ოღონდ როდესაც დავით წერედიანი მიზნის ერთგვარობას ახსენებდა და მიადევნებდა, რომ:

აგერ თუნდ გრიგოლ ორბელიანის მიმართებაც წარსულთან რომანტიკული განწყობილებებით გაჯერებულიყო, –

როგორ არ დაერთო თუ დაეზუსტებინა:

დასავლელი რომანტიკოსები წარსულისაკენ სამშობლოს დამოუკიდებლობაზე ფიქრით რომ არ მიქცეულიყვნენ, რაკიდა ეს პრობლემა მათ წინაშე არ იდგებოდა; და ამიტომაც გარდასულ ჟამში ქრისტიანულ-მისტიკურსა და ზღაპრულ-ირრეალურს დაეძებდნენ, ყოველივე იმას, რისთვისაც განმანათლებლურ ეპოქას ნავლი წაეფარებინა (წერედანი 2005: 98) .

მიუხედავად ამისა, როგორ არ აღნიშნულიყო, რომ:

გრიგოლ-ორბელიანის სევდა-ნაღველი, განსაკუთრებით ბოლო ხანის შავნადღიანობა, განსაკუთრებით ენათესავებოდა მათსას.

და აქ მსჯელობაში უკვე უნდა შემოსულიყო ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახეობაც, იმ კუთხით რომ შეაპირისპირებდა პოეტი და მკვლევარი გრიგოლ-ორბელიანთან:

ის მაინც უფრო ხორციელი, მიწიერი მუხტით აღვსილი შემოქმედი რომ გახლდათ და არ ატარებდა რომანტიზმის ისეთივე ძლიერ იმპულსს, როგორც მისი დისწული, რომელიც:

– არსებითად შიგნით, შინაგანი სამყაროსაკენ ჩაბრუნებული პიროვნება იყო და იგი ყველა შემთხვევაში მაინც რომანტიზმისაკენ იქნებოდა მიდრეკილი, ეპოქის საერთო სულისკვეთებას სულ სხვა მიმართულებაც რომ ჰქონოდა (წერედანი 2005: 98).

შეფასების კრიტერიუმად არსებითად მიიჩნევდა:

რუსულ პოეზიასა და ევროპული ენებიდან რუსულად თარგმნილ ნიმუშებს, რომელნიც... რუსული პოეზიის დონესა და გემოვნებას უფრო გამოხატავდნენ, ვიდრე იმ პოეზიას, საიდან ითარგმნებოდნენ.

მაგრამ რაც უნდა ყოფილიყო:

გეზი ქართული კულტურისა საერთოდ და პოეზიისა კერძოდ დასავლეთისაკენ აღებულიყო!..

საქართველოს ისტორიულ მდგომარეობას ზურაბ კიკნაძე როგორ განსაზღვრავდა მეტაფორულად და:

აღმოსავლეთ-დასავლეთს შორის რხევის რიტმში მყოფად (კიკნაძე 2021: 92).

აღმოსავლური იქნებოდა ქრისტიანობის ის მიმართულება, რომელსაც საქართველო აირჩევდა თავის სარწმუნოებად და შეეცდებოდა მასზე დაემყნო თავისი ძველი კულტურა, რის ნაყოფადაც შეიქმნებოდა „ვეფხისტყაოსანი“.

მაგრამ ქრისტიანობის ხანაში საერო მწერლობა აღმოსავლური ყაიდი-სად წარმოდგებოდა, გამოხატული „ამირანდარეჯანიანსა“, „ყარამანიანსა“ თუ „რუსუდანიანში“...

ეს ტენდენციები რომ უნდა გაძლიერებულიყო კიდევ გვიან საუკუნეებში:

ქართული სული ფართოდ გაუღებდა კარს საფალავნო-სათავგადასავლო ჟანრს, რომელიც ისევდაისევ ირანული – ოღონდ ახალი – წარმომავლობისა გახლდათ.

და ჩვენს სახელმწიფოსა და მის საზოგადოებრივ-კულტურულ ყოფას დეკადანსის ხანა რომ დაუდგებოდა, ზურაბ კიკნაძეს როგორ შეიძლება შეეფასებინა დავით გურამიშვილის მწერლური ღვაწლი იმ არასახარბიელო პირობებში, თუ არა:

სასწაულად!..

სასწაულად რას მიიჩნევდა და:

სრულ შემობრუნებას დასავლეთისაკენ.

სრულ შემობრუნებად ითქმოდა, რაკილა:

მის პოეზიაში აღმოსავლური ნასახიც არა ჩანდა.

და მიადევნებდა მკვლევარი:

როგორც არ ჩანდა არც ნიკოლოზ ბარათაშვილთან, რომლისგანაც უნდა დაწყებულიყო ახალი ქართული მწერლობა, უკვე საბოლოოდ ორიენტირებული დასავლეთისაკენო (კიკნაძე 2021: 93).

ეს მწერლური ღვაწლი ნიკოლოზ ბარათაშვილისა პავლე ინგოროყვას იმიტაც უნდა გამოეკვეთა, რომ:

შეექმნა ციკლად „ახალი ქართული ლიტერატურის ფუძემდებელნი“, რომლის სათავეც სხვა რა შეიძლებოდა ყოფილიყო, თუ არა „მერანის“ შემოქმედისათვის მიძღვნილი მონოგრაფია (ინგოროყვა 1975).

გეზი ქართული კულტურისა საერთოდ და პოეზიისა კერძოდ დასავლეთისაკენ აღებულიყო!..

რითი უნდა გამოვლენილიყო ეს სულიერი ნათესაობა ნიკოლოზ ბარათაშვილისა ევროპელ რომანტიკოსებთან ყველაზე სახიერად?

ლევან ბრეგაძე მისი რომანტიზმის მარკერებს რომ ჩაუკვირდებოდა, უპირველესად იმ შეხედულებას უნდა დაჰყრდნობოდა, ვილჰელმ შმიდი ასე რომ წარმოაჩენდა რომანტიზმის თეორიისა და ცხოვრების ხელოვნებისათვის ფუძემდებლურ თვალსაზრისს, რომ:

– ინდივიდუალუზა და სამყაროს, ცხოვრებასა და ისტორიას ესაჭიროება პოლარობა, რომლის პოლუსებს შორისაც დენი მიედინება (ბრეგაძე 2023: 376).

დენს ამ კონტექსტში მეტაფორად კი არ გამოიყენებდა, არამედ იმ შინაარსით, იმ დროში რასაც გულისხმობდნენ:

მართლაც ელექტრობას, ნოვალისს ამ პოლუსებისათვის – გაღვანსა და ვოლტაზე დაყრდნობით – პლუსი და მინუსი რომ უნდა დაერქმია.

ეს რას ნიშნავდა და:

არსებობის ნეგატიური მხარეები – სნეულება, შეშლილობა, სიკვდილი – უნდა გვეღიარებინა მეორე პოლუსად, რაკილა ცხოვრების ხელოვნება იმას როდი გულისხმობდა, მათთვის თავი აგვერიდებინა.

დაე გაგვეთვალისწინებინა, რომ:

ისტორია მერყეობდა იდეალის დადებით პოლუსსა და ამ იდეალს მუდმივად ჩამორჩენილი რეალობის უარყოფით პოლუსებს შორის:

და რეალურისა და იდეალურის დაახლოების მცდელობა არასოდეს მთავრდებოდა მათი ურთიერთშერწყმით.

ამ ფონზე ძალდაუტანებლად ამოისახებოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის მონუმენტური ფიგურაც, როგორც ჭეშმარიტი რომანტიკოსისა, პოლარობებს შორის რომ ცხოვრობდა და ჰქმნიდა (ბრეგაძე 2023: 377).

ის პოლარობები:

ერთი მხრივ ყოვლად უბადრუკი გარემო, რომელშიც რიგით ჩინოვნიკად უწევდა ცხოვრება, და მეორე მხრივ მისი დიდი ნიჭიერება და მაღალი სულიერი ინტერესები, დიდწილად რომ განსაზღვრავდა მის ბედსაც და უბედობასაც, –

რაკილა თვალსაჩინო გახლდათ, მათზე საგანგებოდ რატომღა შეჩერებულიყო, და ამჯობინებდა ისეთ პოლარობათა წარმოჩენას, შეუიარაღებელი თვალით ადვილად რომ ვერ დაინახავდი.

აგერ ნოვალისი ძლიერ რომ გატაცებულიყო რამდენიმე მეცნიერებით და ამავდროულად რელიგიური რწმენა ეგულებოდა უსასრულობაში გასაღწევ ღიობად, კარიბჭედ:

ნიკოლოზ ბარათაშვილისთვისაც მნიშვნელოვანი რომ იქნებოდა მეცნიერულ სამყაროში გზის გაგნებაც და ჩვეული ხატოვანებითაც ესწრაფოდა ტრანსცენდენტურ, მიუწვდომელ სივრცეში გაღწევასაც:

გულის-თქმა ჩემი შენს იქითა... ეძიებს სადგურს, ზენაართ სამყოფს, რომ დაშთოს იქ ამოებავო (ბრეგაძე 2023: 381).

ხოლო რომანტიკოსისათვის უსასრულობაში გასაღწევ ღიობს, კარიბჭეს რელიგიური რწმენა რომ წარმოადგენდა, მეცნიერების საპირისპირო პოლუსი, ამ ღრმა რელიგიურობით გაჟღენთილიყო „ჩემი ლოცვა“.

სიყვარულის ნოვალისისეული გაგება მგრძნობელობისა და სულიერების პოლარობათა შორის რომ სახლობდა:

ნიკოლოზ ბარათაშვილისთვისაც სულიერი და ხორციელი სიყვარული ერთმანეთის გამამღიერებელი პოლუსები და რომანტიკული ცხოვრების წინაპირობა გახლდათ, ლევან ბრეგაძის ამ დაკვირვებით რომ ბათილდებოდა კიტა აბაშიძის მტკიცება, თითქოსდა

„საყურის“ შემოქმედი სიყვარულის მხოლოდ ერთ პოლუსს – სულიერ მხარეს – ხედავდა, ხოლო სიყვარულის მგრძნობელობითი, სხეულზერივი შეგრძნების გამომხატველი სტრიქონები მასთან მხოლოდ შემთხვევით თუ იჩენდა თავს, როგორც არაარსებითი, უარსაყოფი მოვლენა (ბრეგაძე 2023: 385).

ჯანმრთელობისგანაც და სწეულებისგანაც რომანტიზმი იმას რომ გამო- ელოდა, ორივე მათგანის გამოყენება რომ შეიძლებოდა ინდივიდუუმისა და ცხოვრების კონსტრუირებისათვის:

ნიკოლოზ ბარათაშვილთან ამ ორ პოლუსსაც ძალდაუტანებლად უნდა ეჩინა თავი, მკვლევარი პოეტის ავადმყოფობის ჩინებულ ნაყოფად ამ ლექსს რომ მიიჩნევდა: „ჩინარი“.

ნოვალისის თვალთახედვით, სიკვდილის წყალობით რომ ძლიერდებო- და სიცოცხლე და სიკვდილი გახლდათ ჩვენი ცხოვრების მარომანტიზებული პრინციპი:

ნიკოლოზ ბარათაშვილის დამოკიდებულება სიკვდილისადმი, როგორც ცხოვრების სწორედამ მარომანტიზებული პრინციპისადმი, უნდა შემოენახა მიხეილ თუმანიშვილისადმი მიწერილი ბარათის იმ პასაჟს:

– სასაფლაო მშვენიერი გამოგონებაა; ის აუცილებელია, რათა მოკვდავი დროგამოშვებით იმაში თავის ცხოვრებას კითხულობდეს! (ბრეგაძე 2023: 388).

ძველ ეგვიპტელებს ამ მიზნით არა უშუალოდ სასაფლაო, არამედ... მიც- ვალებულის თავის ქალა ეგულებოდათ, მაშინ რომ შეიტანდნენ ხოლმე სუფ- რაზე, როდესაც ლხინი ეშხში შედიოდა და მოქეიფენი თავდავიწყებას ეძლეოდნენ...

ნოვალისისათვის რომანტიკული რომ გახლდათ სიზმრის შეფასება, როგორც ნორმალურობის საპირისპირო პოლუსისა და უცნობ სამყაროში გა- სადწევი ღიობისა, და ხედავდა მის უზარმაზარ მნიშვნელობასაც ცხოვრების ხელოვნებისათვის, როგორც დამცავი საშუალებისა ყოფის მონოტონურობისა და ჩვეულებრივობის წინააღმდეგ:

ნიკოლოზ ბარათაშვილიც – მისი ბარათი რასაც ცხადყოფდა მაიკო ორბელიანთან – სერიოზულად ეკიდებოდა სიზმარს, ოცნებას კი, „ჩინარის“ შესაბამისი სტრიქონებისა არ იყოს, ამა სოფლისა ჭირთა დათმენისათვის ავა- რებდა თავს:

მოჰქრის ნიავი და შრიალითა არხევს ჩინარსა, და გადმოსცემენ სახი- ობასა, ტკბილის ოცნების დამამინარსაო!.. ბრეგაძე 2023: 488).

ლევან ბრეგაძეს საგანგებოდ უნდა გამოერჩია რომანტიკული ირონია, არსებითად განსხვავებული ყოფითი ირონიისაგან, თვალსაჩინოებისათვის კი მოეხმო ლექსის „ფიქრნი მტკვრის პირას“ ბოლო ოთხ ტაეჰში გამოთქმული

აზრი სოფლისათვის ზრუნვის აუცილებლობის თაობაზე, რაც პროპაგანდისტულ მოწოდებად კი არ უნდა აღგვექცეა, არამედ:

სწორედაც რომანტიკული ირონიის გამოვლინებად.

ლექსში თემატიზებული ეკლესიასტური მოტივი:

ყოველივე ამაოა, –

სოფლისათვის ზრუნვის მოტივს უნდა გაეწონასწორებინა, რაც ჩვენი ნებისაგან დამოუკიდებლად ხდებოდა, მარტო იმის გამო:

მაგრამ რადგანაც კაცნი გვექვიან, შვილნი სოფლისა, უნდა კიდევ მივსდიოთ მას, გვესმას მშობლისა. არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსო, იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოსო.

ასე უნდა ეჩინა თავი აქაც ორ პოლუსს – თუმც ყოველივე ამაოა, მაინც რომ უნდა ვიზრუნოთ სოფლისათვის – რომელთა შორისაც მიმდინარეობდა ადამიანთა ცხოვრება.

მკვლევარი პარადოქსადაც რომ მოიხსენიებდა და ამავედროულად გარდუვალ რეალობადაც.

და აქვე მეტად საგულისხმო, ნიუანსობრივი დაზუსტება:

განსხვავებით ყოფითი ირონიისაგან, რომელშიც სუბიექტური მომენტი ჭარბობს ხოლმე, რომანტიკული ირონია ღრმა, ობიექტურ ირონიულად წარმოგვიდგებოდა და მისი ფესვები თვით სამყაროს ობიექტურ წინააღმდეგობაში უნდა გვეძია (ბრეგაძე 2023: 390).

ხოლო ნარკვევი უნდა დასრულებულიყო „ბედი ქართლისას“ პოლარობებით.

ლევან ბრეგაძე ეთანხმებოდა მტკიცებას კიტა აბაშიძისა, ვისაც ჩვენი სალიტერატურო კრიტიკის პატრიარქადაც რომ იხსენიებდა:

შეუძლებელი გახლდათ გამოგვეცნო, მეფე ერეკლესა და სოლომონ მსაჯულის კამათისას ვის მხარეს ამჯობინებდა ავტორი.

მაგრამ ვერ გაიზიარებდა მისეულ ახსნას, თითქოსდა ეს გარემოება:

პოემის რეალისტურ ხასიათს უკავშირდებოდა, და საერთოდაც მისი ავტორი ყოფილიყოს რეალიზმის შემომღები ჩვენს პოეზიაში.

თავის მხრივ ამჯობინებდა ამგვარ განმარტებას:

სწორედაც ერთობ რომანტიკულია ის ამბავი, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილი ამ პერსონაჟთა თვალსაზრისების პოლარიზაციას ახდენს ისე, ორივე მხარეს მოეპოვება თავისი სიმართლეო.

პოემის მიხედვით – ჩაურთავდა: და სინამდვილეშიცო! – საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრება მიმდინარეობდა დამაბულობის იმ ველში, რომელიც წარმოქმნილიყო ორ პოლუსს, ორ რადიკალურად განსხვავებულ პოლიტიკურ შეხედულებას შორის.

მეფე ერეკლეს პოზიცია როგორ წარმოდგებოდა და:

ეხლა კი დროა, სოლომონ, რომა მშვიდობა ნახოს საქართველომა... მან საფარს ქვეშე მხოლოდ რუსეთის ამოიყაროს ჯავრი სპარსეთისო.

ხოლო სოლომონ მსაჯული და მისი მეუღლე სოფიო რა გზას ამჯობი-
ნებდნენ და:

მაგრამ შენ, მეფევ, ვინ მოგცა ნება სხვას განუბოძო შენს ყმათ ცხოვრება,
მისდევდე შენსა გულისკვეთებას და უთრგუნვიდე თავისუფლებასო.

და კიდევ:

ესრეთ რას არგებს კაცსა დიდება, თუ მოაკლდება თავისუფლებათ?

მკვლევარი ყურადღებას მიაქცევდა, რომ:

ორივე ამ პოზიციას ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედებაში პოემის
გარდა კიდევ ორი ლექსი უმაგრებდა მხარს.

მეფე ერეკლესას:

„საფლავი მეფის ირაკლისა“.

და სოლომონ მსაჯულისას და მისი მეუღლისას:

„სუმბული და მწირი“.

ამგვარ ვითარებას სრულ სიმეტრიად რომ მოიხსენიებდა და მიადევნებ-
და, რომ:

არარომანტიკულად ესახებოდა ასე დასმა საკითხისა:

ვის ემხრობოდა პოემაში ავტორი, მეფე ერეკლეს თუ მის მსაჯულს.

ისევე როგორც არარომანტიკული იქნებოდა შეკითხვა, ლექსში „ფიქრნი
მტკვრის პირას“ თემატიზებული ორი პოზიციიდან რომელი გამოხატავდა ავ-
ტორის პოზიციას:

ყოველივეს ამაოება და წარმავალობა

თუ

სოფლისათვის ზრუნვის აუცილებლობა?

არც ის უნდა გვეკითხა, როდის იჩენდა ნიკოლოზ ბარათაშვილი მეტ
გულწრფელობას:

როდესაც „მერანში“ ბოხოქარ, თავგამეტებულ ცხოვრებას ესწრაფოდა

თუ

როდესაც ლექსში „ჩემი ლოცვა“ სიმშვიდესა და მოსვენებას ნატრობდა?

ეს კითხვები არ უნდა წამოჭრილიყო, რადგანაც:

რომანტიკული ცხოვრების ყადისთვისაც და რომანტიკული მხატვრუ-
ლი ტექსტების შესაქმნელადაც თუ რაიმე გახლდათ აუცილებელი:

სწორედაც პოლარობები (ბრეგამე 2023: 391-392).

და სხვაგვარი ცხოვრება და სხვაგვარი შემოქმედება რომანტიკოსებს
რომ არ აინტერესებდათ, ლევან ბრეგამეს ნარკვევის ფინალურ აკორდადაც

უნდა შემოეშველებინა ვილჰელმ შმიდის სიტყვები, განზოგადებული მთელს რომანტიზმზე, ნიკოლოზ ბარათაშვილიც მთელი არსებით რომ შეთვისებოდა და მორგებოდა ამ სულისკვეთებასაც და ლიტერატურულ მიმდინარეობასაც.

ისიც – თავის ევროპელ სულიერ თანამოძმეთა მსგავსად – პოლარობაში სიცოცხლის მტერს კი არა ხედავდა, არამედ სიცოცხლის პირობას.

იქ, სადაც პოლარობა საკმარისი დოზით არა გვხვდებოდა?

საჭირო გახლდათ გაგვეძლიერებინა ის პოლარიზების ტექნიკის საშუალებით.

და ვისაც გვსურდა გვცოდნოდა:

თუ რას ნიშნავს, იყო რომანტიკული, –

უწინარეს ყოვლისა ამ პუნქტისათვის უნდა მიგვემართა და... განმაცვიფრებელ აღმოჩენებსაც მოვახდენდით (ბრეგაძე 2023: 392).

რომანტიზმი რომანტიზმად, პოლარობაც პოლარობად, მაგრამ:

დავით წერედიანს მაინცდამაინც არ ემეტებოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილი ამ მიმდინარეობის ჩარჩოებში გამოსამწყვდევად, და ამიტომაც ამ ჩარჩოების მიღმა ეძიებდა მისი პოეზიის ღირსებებს:

„იზმებისათვის“ კი არ უნდა დაეთმო მეტი ყურადღება, არამედ მწერლის არსისათვის, არადა ნიკოლოზ ბარათაშვილი პირწმინდა რომანტიკოსად განიხილებოდა და ნაკლებად ხდებოდა წარმოჩენა მისი ინდივიდუალური თვისებებისა, –

და ამ მიმართულებით ძიებისას მსჯელობაში უნდა შემოეტანა პოლ ვალერის შედეგრი „ზღვის სასაფლაო“, რომელიც:

ზუსტად იმეორებდა – ცხადია სულ სხვა ტონალობითა და მეტაფორისტიკით – ლექსის „ფიქრნი მტკვრის პირას“ სვლასა და აღნაგობას.

და ასევე ზუსტად უნდა განმეორებულიყო თვით მოულოდნელი დასკვნაც კი:

მაგრამ რადგანაც კაცნი გვქვიან, შვილნი სოფლისაო... –

რომელიც მთავარ სათქმელს თითქოსდა სრულიად ალოგიკურად ებმოდა.

ფრანგ მწერალს ქართული ენა რომ სცოდნოდა, ეჭვიც კი არ შეგვეპარებოდა:

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ეს ლექსი უთუოდ წაკითხული ექნებოდაო.

ის კი არა, ლექსის „შემოღამება მთაწმინდაზედ“ ერთ მედიტაციურ პასაჟს პოლ ვალერის ჩავუთვლიდით პიწმინდად მითვისებულად (წერედიანი 2022: 175).

მეოცე საუკუნის მოდერნისტი პოეტი ლამის ასი წლისწინანდელი შემოქმედის თემატურ რკალში რომ იტრიალებდა, დავით წერედიანი ამაში დაინახავდა ქართველი პოეტის გაჭრას შემორკალური ჩარჩოებიდან და იმ სულიერ თანაზიარობად სულ სხვა დროის შემოქმედთან, აგერ პოლ ვალერის

ფიქრი და განცდა ასე ზუსტად რომ მოერგებოდა ქართველი თანამოკალმის შინაგან მისწრაფებებს...

და ერთხელ კიდევ დაადასტურებდა:

რომანტიზმი მიმდინარეობს იქითაც რომ განაგრძობს არსებობას და პოეტური სულის მარადიულ სწრაფვად გვევლინება, როგორც საწყისი დაუმცხრალი აღმაფრენისა და ნების სიმტკიცე-შეუვალობისა.

უნდა შეჩერებულიყო, გარინდებულიყო, თითქმის ხილვა, თითქმის რელიგიურ-მისტიკური ექსტაზი უნდა სწვეოდა „ზღვის სასაფლაოს“ ლირიკულ გმირს:

და აჰა, როცა მზეც შეჩერდა უფსკრულის თავზე, დრო ბრწყინვად იქცა და შეცნობად იქცა ზმანებაო.

„ფიქრის“ ლირიკული გმირიც ამავე განცდა-განწყობილებებით უნდა აღვსილიყო, და მისი სიტყვების მიღმა:

და თვალნი რბიან შორად, შორად, ცის დასავალსაო...

ან:

მზერა ზეგარდმო სიმშვიდეზე დავანებულიო, –

სწორედ რელიგიურ-მისტიკური ექსტაზი რომ უნდა განგვეჭვრიტ (წერედიანი 2022: 176).

და ფიქრის გადაწვდილობაც ამაო რომ უნდა აღმოჩენილიყო „ზღვის სასაფლაოს“ ლირიკული გმირისათვის, რაკილა ზეცას მისი ექსტატიური ძღვენი არ მიეღო:

ძირს მოიკმება, იფანტება, ბრწყინვად გადადის, თვალშეუდგამი ეგულვება ზესთამიერიო.

„ფიქრის“ ლირიკულ გმირსაც უნდა განეცადა ეს იმედგაცრუება, ზენართ სადგურს რომ ვერ ეწეოდა:

მაგრამ შენამდე ვერ მოაღწევნ და ჰაერშივე განიბნევიანო.

და ისევ შეჩერება, ისევ გარინდება რომ წამოეწეოდა ორივე ლექსის ლირიკულ გმირს, ეს უკვე მიღმიერთან ილუზური შერწყმის გარინდება კი აღარ იქნებოდა, არამედ ამჯერად:

სიკვდილის უძრაობა.

ამიტომაც უნდა გამორკვეულიყო ფიქრებიდან ნიკოლოზ ბარათაშვილიც:

მაგრამ რადგანაც კაცნი გვქვიან, შვილნი სოფლისაო.

და პოლ ვალერიც გამორკვეულიყო:

არამცდაარამც! ზეწამოვდგეთ! გზა გავჭრათ ხვალისო!.. (წერედიანი 2022: 178).

და წუთისოფელს უნდა შეებოდა ქართული ლექსის ლირიკული გმირი:

არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოსო.

და ფრანგული ლექსის ლირიკულ გმირსაც ეს და მხოლოდ ეს გზა უნდა ემჯობინებინა, ჩაბმულს ამა სოფლის მღელვარებასა და ორომტრიალში.

ცხოვრება ვცადოთ, ქარი ადგა, ნუ ვზრახავთ ნურასო!.. (წერედიანი 2022: 178).

შორეულ თანამომხედ ჯაკომო ლეოპარდი

ჯაკომო ლეოპარდის პოეტური ნააზრევი ნიკოლოზ ბარათაშვილს არ ეცოდინებოდა, და შესაძლოა მისი სახელიც არა სმენოდა.

და მაინც:

გურამ ასათიანს ისინი შორეულ თანამომხეებად უნდა მოეხსენიებინა, რაკილა არ ეეჭვებოდა მათი სულიერი სიახლოვე (ასათიანი 2002: 240).

ჯაკომო ლეოპარდის მსოფლიო სევდას საფუძვლად უნდა დასდებოდა ეროვნული კაემანი, მშვენიერი იტალიის დამხობითა და დამცირებით გამოწვეული დარდი.

და ორივე შემოქმედის ეპისტოლური მემკვიდრეობის მსგავსებასაც დაინახავდა, რადგანაც:

იტალიელი პოეტის ბარათები, ქართველი პოეტის პირადი წერილებისა არ იყოს, აღვსილიყო დაობლებული, უთვისტომო სულის ჩივილით, მოქმედების ფართო სარბიელისა და სახელის მოპოვების სურვილით, რასაც მართოდენ ჭაბუკური პატივმოყვარეობა სულაც არ უნდა გამოემჟღავნებინა.

და მშობლიური რეკანატი მასაც „გონებისა და გულისათვის უსარგებლო ქალაქად“ წარმოუდგებოდა, თანამემამულეთა მოქმედებაში კი უმთავრესად ზრახვის სიმდაბლე და სულიერი უმწეობა უნდა დაენახა (ასათიანი 2002: 241).

საყოველთაო აპათიით, თავისი დროის „უჟამურობით“ გულმოკლული ქართველი პოეტი რომ დაწერდა:

დამქროლა ქარმან სასტიკმან, თან წარმიტანა ყვავილი,
მაცხოვრებელი სიცოცხლის, სუნელებითა აღვსილი!
იგი ნიადაგ ციურთა ცვართაგან იყო ნამილი;
დრომ უჟამურმან ამ ცრემლით შესვარა მისი ადგილი!

დაახლოებით ასეთივე შინაარსის პოეტური სახეები უნდა ეპოვნა გურამ ასათიანს ლეოპარდისეულ მტკივნეულ განცდაში თანადროული იტალიის უღიმღამო სინამდვილისა, პწკარედულ თარგმანში ასე რომ გადმოვიდოდა:

... რალა დაგვშეთენია

ახლა, ოდეს ფოთლები მიმოიფანტა?

ჩვენთვის სამყაროს სიღარიბე გახდა ხილული:

და ყველაფერი ქაოსია სამყაროში – წუხილის გარდა.

ყურადღებას მიაქცევდა იმ გარემოებასაც მკვლევარი:

კათოლიკურ ოჯახში გაზრდილი პოეტი, „ვპოვე ტაძრის“ შემქმნელის მსგავსად, მეტად ადრე რომ იგრძნობდა ქრისტიანობის მრავალსაუკუნოვან იდეალთა დამხობას და, ამ შემზარავი სურათით შეძრწუნებული, შეეცდებოდა ახალი რწმენისათვის ეზიარებინა თავისი მწუხარე სული.

იტალიისადმი მიძღვნილ ელეგიაში ლეოპარდს თავისი მშობელი ქვეყანა როგორ უნდა წარმოედგინა და:

პატივახდილ, უსასოოდ მიტოვებულ მგლოვიარე ქალად, ოდესღაც ამ მშვენიერ ბანოვანს ამჟამადღუ არავინ რომ არ სცემდა ნუგეშს, არავინ ცდილობდა მისი შებღალული სახელის დაცვას, რადგანაც მისი უგუნური შვილები სხვა მხარეს იბრძოდნენ და სხვა კერპებისათვის სწირავდნენ სიცოცხლეს.

და უკმაყოფილება არსებული რეალობით, სამყაროს საბედისწერო მოუწესრიგებლობით მძაფრი პროტესტის გრძნობას რომ დაბადებდა ლეოპარდში, როგორც დაწყევლილი ქვეყნის შვილში, კიდევ ასე უნდა მიემართა გულგრილი ბუნებისათვის:

რატომ არ გვაძლევ, რასაც გვიქადდი? რაზედ აცრუებ შენს პირმშოთა ყმაწვილურ რწმენასო?...

ერთადერთ ხსნას, დაქანცულ სულთა ერთადერთ მყუდრო სადგურს „მოკვდავთ ენაზე გამოუთქმელ“ იდუმალ განცდებში, პირველი, უცოდველი სიყვარულის მოგონებაში რომ ხედავდა ლეოპარდი, სხვა ყველაფერს კი ამაოებად მიიჩნევდა: დიდებასაც, პატივსაც, სახელზე ზრუნვასაც – რაკილა ადამიანის ყველა იმედისაგან მხოლოდღა სიკვდილი და არარაობა რჩებოდა, –

გურამ ასათიანს როგორ არ აღენიშნა, რომ:

იტალიელ და ქართველ პოეტთა სულიერი ნათესაობა თითქმის ერთნაირი გზით წარმართულიყო (ასათიანი 2002: 242).

ოლონდ ამასაც დასძენდა ხატოვნად:

მათი ხომალდის აფრებს ერთი ქარი სწეწდა... და მაინც საბოლოოდ ისინი სრულიად სხვადასხვა ნაპირებს მიადგნენო.

იტალიელ პოეტს მთელი თავისი მსოფლმხედველობრივი ძიების შედეგი უნდა გამოეხატა ლექსში „აზიელი მწყემსის ღამეული სიმღერა“, ამ ნაწარმოების მხატვრულ შინაარსში, სახეთა თავისებურ გააზრებაში, რიტმში, კომპოზიციურ აღნაგობაში მკვლევარს საკვირველი მსგავსება რომ უნდა შეემჩნია ნიკოლოზ ბარათაშვილის „მერანთან“.

ოღონდ ეს – მხოლოდ გარკვეულ მომენტამდე.

ზოგადი ქარგა ამ ლექსისა ასე უნდა გადმოცემულიყო:

ჰალარა, სნეული ბერიკაცი, სამოსშემოფლეთილი და ფეხშიშველი, მძიმე ტვირთით წელში გადრეკილი მიჰქროდა მთებსა და ველებზე, სიჰ კლდეებსა და უდაბნოში, ქარსა და გრიგალში, ხვატსა და ყინვაში, მიჰქროდა სუნთქვა-შეკრული, გადადიოდა ნაკადებსა და ჭაობებზე; ეცემოდა, დგებოდა, მაინც მიჰქროდა დაუზოგავად, სულმოუთქმელად და არ ეცოდინებოდა, თუ რა იყო სიმშვიდე, ჩამოფლეთილს, დასისხლიანებულს რომ უნდა მიედწია და მისუ-ლიყო შემზარავ, უძირო უფსკრულთან, რათა იქ გადაშვებულიყო და სამუ-დამოდ მოესვენა.

და მკვლევარის დაკვირვებით:

ასეთი უნდა ყოფილიყო სასრული წერტილი ჯაკომო ლეოპარდის მსოფლგაგების რთული და მტკივნეული ევოლუციისა.

ასეთი მწარე განაჩენი უნდა გამოეტანა ადამიანისათვის, ადამიანური ცხოვრების აზრისა და მიზნისათვის.

ეროვნულ მწუხარებას იტალიელი პოეტის შემოქმედებაში საბოლოოდ უნდა გამოეწვია ყოველგვარი მოქმედების, ღვწის, ბრძოლის უარყოფა და უკი-დურესობამდე მიწვენილი ფილოსოფიური სკეპტიციზმი (ასათიანი 2002: 243).

და როგორ არ გამოეთქვა გაკვირვება გურამ ასათიანს:

როგორ ყოფნოდა მეორე, მეტად თუ არა, ყოველ შემთხვევაში არანაკლებ უბედური ქვეყნის შვილს, ლეოპარდის უმცროს თანამედროვეს, მასავით ადრე დაღონებულ უდიდო ჰაბუკს სულიერი სიმტკიცე და მისწერი შორსმჭვრე-ტელობა, რათა თავისი დროის ყველა სასოწარმკვეთი მარცხი, ყველა გაცრუ-ებული მოლოდინი ადამიანის მომავალი გამარჯვების, მისი სულისა და გონე-ბის, მისი დაუთრგუნველი რწმენის სამერმისო ზეიმის საწინდრად წარმო-ედგინა!.. (ასათიანი 2002: 243).

და კიდევ უნდა დაგვირგვინებულიყო ჯაკომო ლეოპარდისა და ნიკო-ლოზ ბარათაშვილის პიროვნულ და შემოქმედებით ბუნებათა შედარების ეს ზოგადი მონახაზი „მერანისადმი“ აღვლენილი დითირამბით, ქართული პო-ეზიის ისეთივე მაღალ მწვერვალად რომ მოიხსენიებოდა, როგორც „ვეფხის-ტყაოსანი“ შოთა რუსთველისა:

თუ ამ პოემაში თავისი სრულქმნილი გამოხატულება ეპოვნა კლასიკურ ეპიკურ აზროვნებას, „მერანი“ რომანტიკული პოეზიისათვის ნიშანდობლივი ლირიკული თვითგამოხატვის უბრწყინვალეს ნიმუშად წარმოდგებოდა (ასათიანი 2002: 243).

სოლომონ დოდაშვილი – მეგზურად დასავლურ სამყაროში

ზაქარია ჭიჭინაძე ეპოქის სულში ჩახედვას რომ შეეცდებოდა, მის საერთო სულისკვეთებას ამგვარად ამოიტანდა ზედაპირზე:

რაც ქართული ახალი ძალა და მწერლობა აღორძინდა, მას შემდეგ ყოველი პატიოსანი ქართველი მწერლის ერთ უმაღლეს კანონმდებლობით ვალდებული უნდა ყოფილიყო საქართველოს სიყვარულის შესახები ღაღადება შეადგენდაო.

– იმ დროების ზოგიერთ პირების მეოხებით და ნამეტურ სოლომონ დოდაშვილის, საქმე ისე წავიდა, რომ იმ დროში ერთბ ზევს აღებეჭდა გულში საქართველოსადმი პატივისცემა და სიყვარული.

ნამეტურ სოლომონ დოდაშვილისო...

ინტელექტუალური წინამძღოლი ვინც შექმნილიყო – სულ უფრო თვალსაჩინოდ დასტურდებოდა მისი ზეგავლენა საზოგადოებრივ პროცესებზე.

ამოდ არ მოელოდნენ მის დაბრუნებას სასოებითა და იმედოვნებით.

ტყუილუბრალოდ არ იქუხებდა მაშინ ტფილისი, ისეთ დახვედრას რომ მოუწყობდნენ სასულიერო პირის შვილსა და გლეხკაცთა შთამომავალს, უფლისწული გეგონებოდათ.

და მისი გამოჩენა იმ პირობებში მაინც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას შეიძენდა, როდესაც:

– უკვე დაარსებული იყო ის სენი და თავმოწონება, რომელსაც ქართველების „გმირობის ხანა“ ეწოდება, როდესაც ჩვენმა მამებმა დაივიწყეს თავიანთი თავი და დაგვივიწყეს ჩვენც.

ზაქარია ჭიჭინაძე ამ განწყობილებას ახსნიდა იმ დაუსრულებელი ბრძოლითა და ტანჯვით, რომელიც დაგვქანცავდა, გაგვაგულგრილებდა და სასტიკად აღმოკვეთდა ჩვენში მისწრაფებასა და მიდრეკილებას კეთილი მხარეებისადმი. სწორედ ამ მიზეზით დაეცემოდა სახელმწიფოებრიობადაკარგული ქართველთა აზროვნება 20-იან წლებში იმდენად, რომ მათში თავიანთი პატივისცემის სხივები სრულიად ამოიკვეთებოდა.

აქა-იქ თითო-ოროლა კეთილსინდისიანი პირი რომ ჩნდებოდა ჩვენდა ნუგეშად?

– მაგრამ მათი რიცხვი ერთობ მცირე იყო და ესენი საითაც მიდიოდნენ, იქითვე იქცეოდნენ. გულგატეხილნი, ესენიც სამუდამოთ ესალმებოდნენ და ეთხოვებოდნენ თავიანთ დედაპაპებს და მიმართვას. ამათმა ასეთმა გულგრილობამ ბევრნაირათ იმოქმედა ჩვენს ერზე. ამათ გულაყრის და აცრუვების მიზეზები გახლდათ, რომ ჩვენი ერი არამცთუ თავის სიტყვა „მე“-თი დავარდა და დაუძლურდა, არამედ ეკონომიურათაც, ქართველობით და „ჩვენობითაც“.

ამ გაგულგრილებულ, იმედგამქრალ გარემოში უნდა ამომართულიყო სოლომონ დოდაშვილი, ყმაწვილებსაც რომ თავის გარშემო მოუყრიდა თავს და შეეცდებოდა მათ გულში აეღორძინებინა საქართველოს სიყვარული.

იმის საქმე და ლაპარაკი, რა გასაკვირია, ერთთავად ეს რომ ყოფილიყო!..

და ყველასთვის დაბეჯითებით რომ გაემეორებინა: ყმაწვილებო, თვალები გაახილეთ, განათლება მიიღეთ და წინ წადითო.

ზოგს მწიგნობრობის სიყვარულით მსჭვალავდა.

ზოგს სათარგმნ წერილებს აძლევდა და თვალყურს მიადევნებდა თარგმნის პროცესს.

ზოგს ორატორობაში წვრთნიდა.

ყველას შესაფერის საქმეს მოუნახავდა.

ამ ყოველივეს იმ დროს ერთობ დიდი შრომა რომ ესაჭიროებოდა?

სხვაგვარად ანკი როგორ იქნებოდა:

– ამ დროის ქართველობა მეტათ იყო წამხდარი. აქ აღარც ქართველობა იყო, აღარც კაცი და აღარც კაცური საქმე.

საბედნიეროდ:

სოლომონ დოდაშვილი და მისი თანამგრძნობელნი ამ ცარიელობას სასტიკათ აღუდგებოდნენ წინ და საქმეს სულ სხვანაირად დაატრიალებდნენ.

დიდი გარდატეხის წინაშე დადგებოდა საზოგადოება, იმ სულიერი ფერისცვალებისა, ყოველი მისიონერის მოღვაწეობა რისთვისაც მოწოდებულა.

ნაყოფი გამოედო სოლომონის ჩაბმას საზოგადოებრივ ყოფაში, ყოველ მხარეს მიმოწყდომას:

– ამათ აღადგინეს აქ ცოცხალ ჰაზრები, ქართული მწერლობა და ქართველობის ცნობა და პატივისცემა. ამათმა მეცადინეობამ ერთობ მალე გაიდგა ფესვი, მთელს საქართველოში მოიფინა და აქ მრავალთ ქართველთ დაიწყეს მეცადინეობა და დრტვინვა როგორათაც თავიანთ ქვეყანაზე, ისევე ქართულს მწერლობაზე და სხვანი.

არამარტო თავისზე უფროსებსა და თანატოლებს ამოიყენებდა გვერდით სოლომონი, დაკარგულ იმედებს რომ აპოვნინებდათ და გამქრალ ოცნებებს ფრთებს გაუმრთელებდა, არამედ ყმაწვილკაცებსაც მალევე აქცევდა სხვათა მწვრთნელებად, დიდ საქმეთათვისაც რომ შეაგულიანებდათ:

დიდმიტრი ყიფიანსა თუ გიორგი ერისთავს, ვახტანგ ორბელიანსა თუ ნიკოლოზ ბარათაშვილს...

იონა ხელაშვილი ხშირად უზიარებდა სოლომონს თავის რჩევას, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო მასწავლებელი, როგორ უნდა გაღრმავებულიყო მოწაფეთა ცოდნა, რა მნიშვნელობა ჰქონდა ასაკს მოსწავლისათვის...

ბარათიდან ბარათში გადმოდიოდა ეს რჩევები და სოლომონი არამცთუ გაბეზრებულიყო, ცნობისწადილით მოელოდა მოძღვრის ახალ და ახალ დარიგებას და თვითონაც სთხოვდა: ნუ მომაკლებთ რჩევებსო, – რათა მკვიდრ ნიადაგზე ამოეშენებინა უმტკიცესი და უსაიმედოესი საფუძველი კეთილმდგომარეობისა ყოვლის საზოგადოებისა.

ქართული ენა და ქართული სიტყვიერება – ესეც ორი მტკიცე საყრდენ-საბჯენი ყმაწვილთა განათლება-განვითარებისათვის, რასაც გარდუვალად უნდა მოჰყოლოდა დიდი ძვრები და ცვლილებანი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, თანდათან თვალნათლივ რომ უნდა დატყობოდა ქართველობას.

– წარმატებანი ენისა და სიტყვიერებისანი მოწმობენ აღმატებასა ერისასა.

„ლოგიკაში“ იმასაც რომ ირწმუნებოდა:

მეტყველება და აზროვნება შეერთებული უნდა იყოს განუყრელი კავშირით.

ის, რაც „ლოგიკურ მეთოდოლოგიაში“ საგანგებოდ აღენიშნა, მისთვის, ცხადია, მარტოდენ თეორიული წანამძღვარი არ გახლდათ და უშუალოდ მოემაჯკვებინა გიმნაზიელებთან და მათაც შთააგონებდა, რომ:

მეთოდურად ჩვენ მაშინ ვაზროვნებდით, როდესაც ჩვენს აზრებს წესების მიხედვით ვაერთებდით.

აზროვნების ამ სტილს კი რა უპირისპირდებოდა?

რა და:

არამეთოდური აზროვნება.

ვინც მეთოდურად აზროვნებდა, მას შეეძლო ესწავლებინა თავისი აზრები სისტემატურად, ანუ: წესების მიხედვით; და ასეთ სწავლებას ერქვა სისტემატური სწავლება. ხოლო თუკი ვინმე რომელიმე მეცნიერების მხოლოდ ცალკეულ ნაწილებს ასწავლიდა, მაშინ სწავლებას, გადმოცემას აზრებისა ეწოდებოდა ნაწყვეტ-ნაწყვეტი სწავლება.

თუ ეს ნაწილები გონებაში ლაგდებოდა წესრიგზე (სისტემატურად), მაშინ ეს სწავლება მოიხსენიებოდა როგორც აფორისტიკული.

როგორ ადვილდებოდა ეს ყოველივე, როდესაც ნაბიჯ-ნაბიჯ მიჰყვებოდა სოლომონ დოდაშვილი ყმაწვილთა გონების წვრთნას და ადამაღლებდა და ადამაღლებდა მამულის სიყვარულით.

გაშლით კი ყველგან უნდა გაშლილიყო სწავლა, ყველა ქალაქში, განსაკუთრებით კი მაინც სიღნაღში, რადგან იონა ხელაშვილიც ამას აფრთხილებდა:

მანდ ლეკნი ახლოს არიანო.

ელიზბარ ერისთავს ერთხელაც რომ გაეშალა სადილი და ალექსანდრე და ვახტანგ ორბელიანები მიეწვია, გიორგი ერისთავი, სოლომონ დოდაშვილი, დიმიტრი ყიფიანი, ზაალ ავთანდილაშვილი, სოლომონ რაზმაძე, იოსებ მამაცაშვილი, თავისი ძმა დიმიტრი ხომ თავისთავად, მაშინაც ილაპარაკებდნენ სასწავლებელთა სიმცირეზე საქართველოში და კიდევ იმაზე, რომ ჩვენი ახალგაზრდობის წარმატებით და სწრაფად განათლებისათვის აუცილებელი იყო მთავრობას ტფილისში დაეარსებინა უნივერსიტეტი, სამხედრო კორპუსები და სხვა სასწავლებლები.

* * *

იმანუილ კანტს არც პლატონივით ახასიათებდა პოეტური გზნება და აღმაფრენა და არც ფრიდრიხ ნიცშესავით. და თითქოს ან ერთთან, ან მეორესთან, ან კიდევ სხვა ასეთივე ფილოსოფოსებთან – სტილური არტისტიზმი და დახვეწილობა რომ სჩვეოდათ – უნდა გვეპოვნა ის სტრიქონები, მაინცდამაინც კანტის კალმიდან რომ უნდა შემოგვჩანოდა:

– ორი რამ აღავსებს სულს უდიდესი განცვიფრებითა და მოწიწებით, რაც უფრო ხშირად და დიდხანს ვფიქრობ მათზე – ვარსკვლავებით მოჭედ-ლი ცა ჩემ ზემოთ და მორალური კანონი ჩემში.

პოეტური გზნება და აღმაფრენა და ასეთი?!

გერონტი ქიქოძე დიალოგს რომ გაუმართავდა თავისივე თავს ასევე დასათაურებულ ესეიში: „დიალოგი საკუთარ თავთან“.

ამ სტრიქონებს მოიშველიებდა და მისით გაიმხნევებდა თავსაც და გაამხნევებდა ყველასაც, რომელთა ამქვეყნიური ცხოვრებაც ნელ-ნელა დასასრულისაკენ მიიძვრიებოდა:

საბრალო სულო, რას შფოთავ? ჩქარა დადგება წუთი, როდესაც შენს ტანჯვას და სიხარულს ბოლო მოეღება, და ვერც დისონანსებს გაიგონებ და ვერც ჰარმონიულ ხმებს, ნუთუ არ გესმის, რომ შენ შემდეგაც დღეს ღამე მოჰყვება, როგორც შენამდე მოჰყვებოდაო? – რადგანაც დაიბადებოდნენ ახალი რემბრანდტები, რომელნიც თავთავიანთ ტილოებზე ოსტატურად გაანაწილებდნენ შუქსა და ჩრდილს, ხოლო დაყრუებული ბეთჰოვენები სიმფონიებს მიუძღვნიდნენ მილიონთა სიხარულს. ნუთუ არ უნდა გვესმოდეს, ბნელი ღამეები რომ არა ყოფილიყო, არც შემოქმედი ტვინის წვა იქნებოდა და არც დაიწერებოდა ჰიმნები, რომელნიც ყველა ერის ნოვალისებმა უმთვარო და მთვარიან ზეცას მიუძღვნეს?!

და არამარტო მთვარიან და უმთვარო ზეცას, არამედ მდინარეთა ბუტბუტსაც.

ყველა ერის ნოვალისებმაო...

გერონტი ქიქოძე არ დაისაჭიროებდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ხსენებას სახელდებით, რადგან ისე გამჭვირვალედ მიანიშნებდა მის ხატებას, მკითხველი იოლად ამოიცნობდა, ანდა რა დიდი ამოცნობა უნდოდა ბარათაშვილის ლანდის გადაელვებასაც ესეის ამ შთამბეჭდავ ფინალში (ქიქოძე 1964: 402).

ორი რამ აღავსებდა სულს უდიდესი განცვიფრებითა და მოწიწებით...

და კიდევ დაჰკაშკაშებდა ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა ადამიანში დავანებულ მორალურ კანონს.

ამ ამონარიდს არაერთხელ მოიხმობდნენ ჩვენს სინამდვილეში და თეიმურაზ დოიაშვილიც გამოიყენებდა ეპიგრაფად ესეისა „მაგრამ რადგანაც...“ – ასერიგად დამაფიქრელი ქვესათაური რომ ახლავს: „კანტი – კარამზინი – ბარათაშვილი“.

იდუმალი ხიდი გადებულია გერმანელ ფილოსოფოსსა და ქართველ პოეტს შორის, შუაში კარამზინის ლანდიც რომ მოჩანს ხიდის ამ ორი ბოლოს შემაერთებლად, მათ მიღმა კი ძალდაუტანებლად იგულისხმება კაცი, ვინც ანალიტიკური განსჯისას თანდათან... სულაც მთავარ გმირად უნდა გამოიკვეთოს, როგორც ამ დაკავშირების შემოქმედი: სოლომონ დოდაშვილი.

შუაგულში კი მოქცეულა „ფიქრნი მტკვრის პირას“, რომელზე მსჯელობაც იმ უნივერსალური პრობლემის აღნიშვნით უნდა დაიწყოს, ადამიანური ყოფიერების არსი და ადამიანის დანიშნულება რომ ჰქვია.

როგორ აფასებდა ამ ლექსს პავლე ინგოროყვა, მართლაც რომ ზუსტი განსაზღვრებით?

– მხატვრული ხილვა უშუალოდ გადადის ფილოსოფიურ ხედვაში (ინგოროყვა 1975: 112).

მაშ კიდევ რომ გადატანილიყო პოეტური სახეები ცნებითი კატეგორიების ენაზე, რაკიდა ესეის ავტორს ლექსის მსოფლმხედველობრივი საზრისის ამოცნობა დაესახა მიზნად.

მანამდელ დაკვირვებებს – ცხოვრების ამაოებისა და სოფელზე ზრუნვის მოტივთა ანტიითეზურ მიმართებას, როგორც ლირიკული კონფლიქტის უშუალო გამოვლენას, მკვლევარნი სხვადასხვაგვარად რომ განმარტავდნენ – არსებითად ორად გამოიჯნავდა თეიმურაზ დოიაშვილი:

დაპირისპირებულ პოზიციათა არსებობა მთლიან მხატვრულ სივრცეში ზოგისთვის ბარათაშვილის პოეტური მოდელის ამბივალენტური მაცნე თუ გახლდათ:

მეორენი, რომელნიც ლექსს ეკლესიასტეს უკავშირებდნენ, ამაოების მოტივთან პოლემიკაზეც მიუთითებდნენ და საბოლოოდ მასში სოფელზე ზრუნვის გარდუვალობასთან შერიგებას ხედავდნენ.

უფრო ფართო კონტექსტშიც ხომ არ შეიძლებოდა ანტითეზა „ზრუნვის“ ცნების გააზრება?

მკვლევარი მასში სწორედაც ფაუსტურ შინაარსს განჭვრეტდა და ლექსს აღიქვამდა არსებობის ღირებულებათა დამკვიდრებისათვის ბრძოლის მარადიული პრინციპის გამოხატულებად (დოიაშვილი 2023: 77).

და კიდევ ძალდაუტანებლად გაუჩნდებოდა შეკითხვა:

შეიძლება თუ არა სხვაგვარად განიმარტოს ანუ მოიხსნას ამ ლექსში შემჩნეული ეგრეთწოდებული ანტითეზა, პოეტის ლირიკულ-ფილოსოფიური განსჯის ორპოლუსიანობაო?

საამისოდ კი აუცილებელი იყო როგორც ლიტერატურულ-კულტურული, ისე ისტორიულ-ბიოგრაფიული რეალიების გათვალისწინება.

ისტორიულ-ბიოგრაფიული რეალიების ხსენებას თავისთავად უნდა ამოეზიდა სოლომონ დოდაშვილის სახეობა, ნიკოლოზ ბარათაშვილის მასწავლებლის, რომელიც მომავალ პოეტს სამშობლოს, ქართული ენისა და მწერლობის სიყვარულს რომ უნერგავდა, ამით მოაზროვნედ, მოქალაქედ და მამული-შვილად ზრდიდა.

მომავალ პოეტსო...

იქნებოდა კი ბარათაშვილი პოეტი, მასწავლებლად სოლომონი რომ არ მოვლენოდა?

ამ რანგისა – ვერა.

ყოველ შემთხვევაში მის თანამედროვეთ ეჭვიც არ ეპარებოდათ, პოეტი იმ სიმაღლეს რომ ვერ მიაღწევდა, პატარა კრებულით სრულიად სხვა პერსპექტივას რომ გაუხსნიდა ქართულ ლექსს და რომანტიკული მხატვრული აზროვნების მწვერვალზე მოექცეოდა. ვერ მიაღწევდა და მაშ მისი ლირიკული ცდები დიდად ვერ გასცილდებოდა ალექსანდრე ჭავჭავაძისა თუ გრიგოლ და ვახტანგ ორბელიანების მიერ შემორკალურ სივრცეს, პირწმინდა მიმბაძველობას თუ თავს დააღწევდა როგორმე.

ევროპეიზმიო, – ამ სიტყვას რომ მოეჭიდებოდა ილია ჭავჭავაძე, ამ ცნებას კიდევ დროშასავით აიტაცებდა და ქართული ლიტერატურის მომავალს ამ სივრცეში განჭვრეტდა, ამ ნაკადის მეზაირახტრედ და დამამკვიდრებლად ნიკოლოზ ბარათაშვილს აღიარებდა მას შემდეგ, რაც შთაინთქმოდა მის ხელნაწერ კრებულში, ეკატერინე ჭავჭავაძისაგან ნათხოვარში, და მართლაც ბოდვასავით აჰყვებოდა ჭაბუკურ გულსა და გონებას თავისი წინამორბედის სტრიქონები, სახეები, ხილვები...

და... მაინც საიდან ეს ევროპეიზმი, პავლე ინგოროყვაც მას რომ ჩაუფენდა საფანელად, როდესაც ახალი ქართული ლიტერატურის ფუძემდებლად ნიკოლოზ ბარათაშვილს შერაცხავდა, და სოლომონ დოდაშვილსაც შესაფერის

პატივს მიაგებდა იმ სასიკეთო ზეგავლენისათვის, ქართულ მწერლობას ამ რანგის პოეტს რომ შესძენდა (ინგოროყვა 1975: 46-48; 111).

ჯერ კიდევ 1856 წლის 21 ივნისის „კავკაზის“ ფურცლებზე აღნიშნავდა ანონიმური ავტორი, ნუგზარ პაპუაშვილის გამიფვრით: ნიკოლოზ ბერძნისძე:

1824 წელს სოლომონ დოდაშვილი სულ ადვილად შესულიყო სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტში, რადგანაც საამისოდ კარგად მომზადებულიყო. ცოდნის ამ უმაღლეს საკურთხეველში გაორკეცებული გულმოდგინებით შედგომოდა სწავლას, მთელი დღეები ოთახში გამოკეტილიყო და განსაკუთრებით კარგად შეესწავლა ფილოსოფიური მეცნიერებანი. ლათინურისა და ბერძნულის გარდა, კარგად ეცოდინებოდა ახალი ენები – ფრანგული და გერმანული, რომლებზეც თავისუფლად კითხულობდა (პაპუაშვილი 2023: 34).

არაფერი რომ აღარ თქმულიყო რუსულ ენაზე, რომელზეც არამარტო ლექციებს ისმენდა, თავისუფლადაც წერდა.

თეიმურაზ დოიაშვილი პოეტის მოძღვარის მრავალფეროვან თხზულებათაგან ამჯერად გამოარჩევდა რუსეთის იმპერიაში გახმაურებულ „ლოგიკის“ პირველ სახელმძღვანელოს, როგორც ხელშესახებ დასტურს, თუ რაოდენ კარგად იცნობდა ქართველი სწავლული გერმანული კლასიკური ფილოსოფიის ფუძემდებლის იმანუელ კანტის მოძღვრებას, და დიდ პატივსაც რომ მიაგებდა კენიგსბერგელ ბრძენს: გამჭრიახი გონებისათვის.

ამ სიტყვათმეთანხმებაში დაწურავდა სოლომონ დოდაშვილი იმ განცდებსა და შთაბეჭდილებებს, კანტის ფილოსოფიური მემკვიდრეობის გულდასმით შესწავლისას რომ გასჩენოდა.

და რა გასაკვირია, ბარათაშვილის ფიქრთა მდინარეებსა და სულიერ-ინტელექტუალურ ინტერესთა მიმართულებაზე ღრმა ზეგავლენის მოხდენისას სოლომონ დოდაშვილს მასთან კანტის ფილოსოფიურ სისტემაზეც ხშირად ესაუბრა, გადაეხსნა ევროპული კრიტიციზმის მესამიკვლის მიერ აგებული სამყაროს მრავალფეროვნება და უკიდევანობა, ძალაუვნებურად რომ აიყოლიებდა ისედაც მეტაფიზიკური ჭვრეტისა და განსჯისაკენ მიდრეკილ შევირდს.

რეალობას არ უნდა იყოს მოკლებული ეს ვარაუდიო, – თავშეკავებულად აღნიშნავდა თეიმურაზ დოიაშვილი, თუმც ცხადზე ცხადია, რომ:

ეს დაკვირვება ვარაუდის ფარგალს საკმაოდ სცილდება და, გონების თვალთ რომ წარმოისახავ ერთმანეთისათვის დაბადებული მოძღვრისა და შევირდის საუბრებს, თითქოს თვალდათვალ იხილავ და ჩაგესმის კანტის სახელიც, პირველივე ხსენება მისი და ზოგიერთი მისეული მოსაზრების გაცნობა უჩვეულოდ რომ აღიტაცებდა ყმაწვილს და კვლავდაკვლავ ჩაეკითხებოდა მასწავლებელს მის შესახებ (დოიაშვილი 2023: 78).

მეცნიერული კვლევა მაინც შემორკალური რომ არის და ვარაუდის იქით არ გიშვებს, თუმც სანდო ჰიპოთეზები ხდება სწორედაც გზამკვლევი იდუმალ პროცესთათვის მზერის მისადევნებლად, ფარულ ნიუანსთა ამოსაცნობად და მზის სინათლეზე ამოსაზიდად, რეალობის ღრმა განჭვრეტაზე ამოზრდილი ვარაუდები, ინტუიციაც რომ შემოგეშველება მის ჩასაწურად ლიტერატურულ ფორმულებში.

კანტის ფილოსოფიური სისტემის შესახებაც ესაუბრებოდაო...

მეტეც შეიძლება თქმულიყო, რის საფუძველსაც მკვლევარს „შემოღამება მთაწმინდაზე“ მიაწვდიდა, მარტოდენ სულიერ ნათესაობად რომ არ აღიქვამდა ბარათაშვილური ხილვების სიახლოვეს კანტის შეხედულებებთან, და მათ შემაერთებელ რგოლად დოდაშვილის გაკვეთილებს რომ იგულისხმებდა – გაკვეთილებს, ცხადია, არამარტო სასწავლებლის კედლებში.

უნებლიეთ სულაც არ დამთხვეოდა ერთიმეორეს ამ პოეტური ნიმუშის მხატვრული მრწამსი და გონების შესაძლებლობათა დასაზღვრულობის კანტიანური იდეა.

და მაშ ისიც სავსებით მოსალოდნელია, რომ მომდვარს – თუნდ აღმზრდელობითი მოსაზრებით – განსაკუთრებით კანტის ახალი ეთიკური კონცეფცია გადაეხსნა ყრმის თვალწინ, ყოველმხრივ გაეცნო და განემარტა მისი შინაარსი.

ეს რატომღა?

– ამ კონცეფციაში რომ უმნიშვნელოვანესი სწორედ მ ო ვ ა ლ ე ო ბ ი ს , ზ რ უ ნ ვ ი ს კატეგორიაა!

ისტორიულ-ბიოგრაფიული ისტორიულ-ბიოგრაფიულად, ახლა კი მსჯელობაში უნდა შემოსულიყო კანტის ფილოსოფიასთან შესაძლო კონტაქტის ლიტერატურული წყაროც, რომელსაც ბიძგი უნდა მიეცა პოეტურ-ეთიკური ტრაქტატის – „ფიქრნი მტკვრის პირას“ – შექმნისათვის, ზოგადად კი სადინარი გაეფართოვებინა ბარათაშვილის გონითი, რელიგიური და ზნეობრივი მიეზებისათვის.

წყაროს ძიებაში კვლავ სოლომონ დოდაშვილის წარმმართველი ხელი უნდა ამოცნობილიყო.

წყაროს ავტორად კი რუსული სანტიმენტალიზმის ფუძემდებელი ნიკოლაი კარამზინი მოგვლენოდა (დოიაშვილი 2023: 78).

ან სანტიმენტალიზმი ვიღას ახსოვს, მითუმეტეს მისი რუსული ნაირსახეობა, და ან კარამზინი, მაგრამ თურმე რარიგ შეიძლება ჩარეულიყო ეს პიროვნება ქართული პოეტური შედეგრის შექმნის პროცესში, უშუალოდ კი მისი „რუსი მოგზაურის ჩანაწერები“, 1789-90 წლების ევროპაში მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს რომ უყრიდა თავს და ცალკე წიგნად 1801 წელს გამოიცემოდა,

და ეს მართლაც თავისებური ენციკლოპედია XVIII საუკუნის დასავლური ცხოვრებისა ავტორს პირველ წარმატებასა და აღიარებას მოუტანდა სამშობლოშიც და მის საზღვრებს გარეთაც – სულ მალე გამოქვეყნდებოდა მისი გერმანული, ინგლისური, ფრანგული თუ პოლონური თარგმანები.

და თუმცა ჩვენში თარგმნით არ თარგმნილიყო, მაგრამ:

– წარმოუდგენელია, რომ ქართულ ინტელექტუალურ ელიტასაც არ გამოეჩინა ინტერესი იმ თხზულებისადმი, რომელიც რუსეთის ლიტერატურულ-კულტურული ცხოვრების წარმმართველსა და მეთაურს ეკუთვნოდა (დოიაშვილი 2023: 79).

მოგზაურობის ბელეტრიზებულ დღიურში 1879 წლის 19 ივნისის თარიღით კარამზინი კენიგსბერგში იმანუილ კანტთან შეხვედრას რომ აღწერდა, შეეცდებოდა დიდ ფილოსოფოსთან საუბარი ანუ კანტის მსჯელობა საკუთარი ფილოსოფიის არსზე რაც შეიძლება ზედმიწევნით ზუსტად გადმოეტანა ქაღალდზე.

თეიმურაზ დოიაშვილი დღიურის ამ მონაკვეთს მოიხმობდა, კანტი ამის მტკიცებას რომ მოჰყვებოდა კარამზინთან:

მოქმედებაა ჩვენი განმსაზღვრელიო.

რას გულისხმობდა?

ადამიანი სავსებით რომ არასოდეს კმაყოფილდება იმით, რასაც ფლობს და მუდამ მეტის შეძენას ესწრაფის.

ამასობაში სიკვდილიც რომ წამოგვეწევა იმ რაღაცისკენ მიმავალთ, რისი ქონა კვლავაც გვწადია?

მიეცი ადამიანს ყველაფერი, რაც სურსო, – შეგვაგონებდა კანტი, – და იმწამსვე იგრძნობს, რომ ეს ყ ვ ე ლ ა ფ ე რ ი არ არის ყ ვ ე ლ ა ფ ე რ ი ო.

და ეს იმიტომ, რომ:

– რადგან ამქვეყნიურ ცხოვრებაში ვერ ვხედავთ ჩვენი მისწრაფებების მიზანსა და დასასრულს, ვვარაუდობთ მომავლის არსებობას, სადაც კვანძი უნდა გაიხსნას. ამგვარი აზრი მითუფრო სასიამოვნოა ადამიანისთვის, რომ ამქვეყნად უთანაბროა სინანული და მწუხარება, ტკბობა და ტანჯვა. მე თავს იმით ვინუგეშებ, რომ უკვე სამოცი წლისა ვარ და დასასრული მალე მოვა, წინ კი სხვა, უკეთესი ცხოვრება მელის.

როდესაც იმ სიტკბოებაზე ფიქრობდა, ამქვეყნად რომ განეცადა?

ცხადია, ახლა აღარ გრძნობდა სიამოვნებას, და ხარობდა მხოლოდ იმ შემთხვევათა წარმოდგენით, როდესაც გულში ამოკვეთილი ზნეობრივი კანონის შესაბამისად მოქმედებდა და კვლავაც იმოქმედებდა:

– დავარქვით ზნეობრივ კანონს სინდისი, კეთილისა და ბოროტის გრძნობა – ესენი ნამდვილად არსებობენ: მე ვიცრუე, არავის შეუტყვია, მაგრამ მაინც მრცხვენია.

მომავალ ცხოვრებაში რომ ვლაპარაკობთ, ალბათობა ხომ არ უდრის სინამდვილეს?

მაგრამ გონება, რომელიც ყოველივეს გაიაზრებდა, გვიბრძანებდა გვერწმუნა იმქვეყნიური არსებობა.

ნეტა რა დაგვემართებოდა, საიქიო საკუთარი თვალით რომ გვენახა?

ეს რიტორიკული შეკითხვა ღიმილს გადაჰყენდა კენიგსბერგელი ბრძენის სახეზე.

– ძალიან რომ შეგვეყვარებოდა, ვეღარ შევძლებდით ახლანდელი ცხოვრებით ცხოვრებას, მუდამ გულისგამაწვრილებელ მოლოდინში ვიქნებოდით, ხოლო თუ არ ვირწმუნებდით, ვერც აქაური ცხოვრების სიმძიმის ჟამს დავიმშვიდებდით თავს – ეგების იქ უკეთესი არსებობა გვექონდესო.

და დასძენდა, რომ:

როდესაც ჩვენს განსაზღვრებაზე, მომავალ ცხოვრებასა და ამისთანებზე ვსაუბრობთ, უკვე ვგულისხმობთ მარადიული შემოქმედებითი გონის არსებობას, იმას, რომ ყველაფერი მის მიერ რაღაცისთვის, ყველაფერი სიკეთისთვის იქმნება.

რა? როგორ?

და სოკრატული განცდა ეუფლებოდა კანტსაც:

აქ უკვე ბრძენთაბრძენიც აღიარებს თავის უზიგობასო.

ეს ნიშნავდა, რომ გონება აქრობდა თავის ლამპარს და წყვდიადში ვრჩებოდით. მაგრამ სანუგეშოდ გვშთებოდა, რომ აწ უკვე ფანტაზია იწყებდა ნავარდს სიბნელეში და არარსებულსაც ის ჰქმნიდა.

დაე ამ ფონზე დავკვირვებოდით ბარათაშვილის პოეტურ შედევრს. და დიდი რამ ჩხრეკა არც დაგვჭირდებოდა ანუ – მკვლევარის თქმისა არ იყოს – ზერელე შეჯერებაც გაგვითვალსაჩინოებდა მნიშვნელოვან აზრობრივ გადამახილებს:

– ესაა, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის, როგორც მოქმედი არსების, განსაზღვრა, მარადიული დაუკმაყოფილებლობის („აღუესებელი საწყაულის“) მოტივი. პრინციპული ღირებულებისაა პრობლემის განსჯა აღსასრულის თემასთან, სიკვდილთან კავშირში და, რაც მთავარია, ზნეობრივი კანონის, როგორც უპირობო იმპერატივის, აღსრულების მოთხოვნა (დოიაშვილი 2023: 80).

თეიმურაზ დოიაშვილი აღარ გაჰყვებოდა თანხვედრათა დეტალიზაციას.

აღარც იმის ჩვენებას მოიწადინებდა, თუ როგორ განიტოტება კანტის ძირითადი დებულებანი ბარათაშვილის ფილოსოფიურ ლირიკაში.

ამჯერად იმ არსებობის აღნიშვნით შემოიფარგლებოდა:

თუ როგორ იქმნება ჰიპოთეტიკურად ისეთი კონტექსტური სივრცე, სადაც ჩვენი დიდებული პოეტის შემოქმედება მისი ეპოქის უმთავრეს სააზროვნო პრობლემათა არეალში ექცევა, ევროპული გონით – სულიერი მოღვაწეობის ნაწილად აღიქმება.

და ესეის მოხდენილი ფინალური აკორდი აღმოჩნდებოდა იმ განზომილებაში განჭვრეტა ბარათაშვილის ლირიკისა, თუ როგორ მიმოიქცევა ისიც და იმ ორ საოცრებას შორის, რაც განცვიფრებითა და მოწიწებით აღავსებდა იმანუილ კანტის სულს:

ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა – ზემოთ („შემოღამება მთაწმინდაზე“)

და

ზნეობრივი კანონი – ადამიანში („ფიქრნი მტკვრის პირას“).

აკორდი აკორდად, მაგრამ ეს საგულისხმო დეტალიც სადღაც უნდა გათამაშებულიყო და სამისოდ „მინაწერი“ შეირჩეოდა:

იონა ხელაშვილისადმი გაგზავნილ ბარათში, 1826 წლის 27 მარტით რომ თარიღდება, სოლომონ დოდაშვილი იმ მწერალთა შორის, რომელნიც „იხმევიან უკვდავთა სახელით“, ნიკოლაი კარამზინსაც მოიხსენიებდა (დოიაშვილი 2023: 81).

ხოლო თუ რა იუწყა სულმან სოლომონისა გარეგანთა გრძნობათა მიერ გარდაბეჭდითა სოფელი ესე და მიზეზი ამისი:

– მდგომარეობა ერთა საზოგადოებისა პოლიტიკური, ზნეობითი მოქცევა ურთიერთთაშორის, ხარაკტერი სხვისა და სხვისა ნათესავისა, მოქმედებანი მათნი გამობრწყინდებიან უუმაღლესსა ხარისხსა – შინა სიბრძნისასა, რომელნი აღაშენებენ მეცნიერებასა და განაშენებენ ენასა დიდითა სიმდიდრითა ლექსათა.

რომელნიც განაშენებდნენ ენასა დიდითა სიმდიდრითა ლექსათა, სოლომონს ეგულებოდა მთასა ზედა მაღალსა ქუხილად და ჭექად ჩინებულება მწერალთა:

– და პირსა ზედა ყოვლისა ქვეყანისასა განითესების ხმა მათისა.

და მოჰყვებოდა:

ძველსა ენასა ზედა ბერძენთასაო:

არისტოტელი, ლონდინ, დიოვნისიას ღალიკარნასელი, ათინელი დემოსფენ.

რომაელთაო:

ციცერონ, კვინტილიან.

ახალ ენასა ზედა ფრანციისაო:

– როლლენ, ბიტტე, ლადარჰ.

ანგლიისაო:

ბლერ.

ნემეციისაო:

ემენბურდ, მოას.

რუსეთისაო:

ლომონოსი, რიჟსკი, კარამზინ (დოდაშვილი 1989: 252-53).

და სხვებს კი მრავალწერტილში იგულისხმებდა, იმ ჩინებულთ მწერალთა, რომელნიც იხმეოდნენ უკვდავი სახელით.

ეს ჩამონათვალიც, სახელდახელო და შეკვეცილი, ცხადლივ მიგვანიშნებს, რაოდენ შორს სწვდებოდა სოლომონ დოდაშვილის თვალსაწიერი, და ნიკოლაი კარამზინსაც რა გარემოცვაში მიუჩენდა ადგილს – არისტოტელეს, დემოსთენეს, ციცერონის გვერდით.

რთულად აზროვნებდა იმანუილ კანტი, სტილურ სიმსუბუქესა და არტისტიზმსაც არად დაგიდევდა და მთელი არსებით გადაშვებულიყო ცნობიერების ლაბირინთებში, ლაბირინთულივე სიტყვიერ გარსში რომ მოაქცევდა. დაე ვისაც გული ერჩოდა, მიჰყოლოდა და განეცადა გონების სიდიადე და აზროვნების ბილიკთა მშვენიერება...

კიდევ მიჰყვებოდნენ და კიდევ განიცდიდნენ, მაგრამ თუკი იქამდე ერთგვარი ხიდიც გაიდებოდა, ამას რა სჯობდა – დიდი აზროვნების ნაყოფი დაე მარტივ ენაზეც ამეტყველებულიყო, არსებითი შტრიხები ასე გამოკვეთილიყო, მითუმეტეს ვინმე სხვა კი არა ცდილობდა კანტის შეხედულებათა „გადმოთარგმნას“ მსუბუქ სამოსელში, თვითონ კენიგსბერგელი ბრძენი გვაწვდიდა იოლად.

სტენოგრაფისტობას კარამზინი იტვირთებდა.

და დიდ პატივად მიითვლიდა, მითუფრო – მკითხველს თუ ასერიგად წაადგებოდა მისი ჩანაწერები კანტის სამყაროში შესაბამისად.

ის კი არა, კანტის ფილოსოფიური თხზულებანი კიდევ რომ შეგეთვისებინა და უკვე აღარც გაგძნელებოდა მისი აზროვნების ლაბირინთებში გზის გაგნება, კარამზინის დღიურის იმ მონაკვეთის არაერთხელ გადაკითხვა მაინც არ მოგჭარბებოდა.

ეკლესიასტური სკეპსისი ისედაც არ იქნებოდა ბუნებითი ბარათაშვილისათვის?

ეს კი ასეა, მაგრამ სულ სხვაა, როდესაც ასეთ მოკავშირეს დაიგულეხ, იმანუილ კანტი რომ არის – მაშინ კიდევ უფრო თამამად აჰყვები ამაოებათა ამოების შეგრძნებას, რაკილა წინდაწინვე მოგეხსენება, და მთავარიც ეს არის, რომ:

ამგვარი აყოლა მოჩვენებითია და კონტრასტისათვის გესაჭიროება – ამ ფონზე ხომ კიდევ უფრო მკვეთრად წარმოჩნდება მოვალეობის განცდა, სოფელზე ზრუნვის აუცილებლობა.

ნაპოლეონ ბონაპარტე:

ბარათაშვილური და ბაირონული თვალთახედვით

ლევან ბრეგაძე ამ მოსაზრებას არამცთუ ფორმულად ჩამოაყალიბებდა, არამედ დამაგვირგვინებელ აკორდადაც გამოიყენებდა რეცენზიისა, რომელიც მიეძღვნებოდა სამსონ თოფურიას ცხოვრების ქრონიკას, ელგუჯა თავბერიძის მიერ წარმოსახულს:

– რომანტიკოსებს არაფრად უღირთ წესები, ისინი პატივს სცემენ წესიდან გამონაკლისს, – შემოქმედებაშიც და ცხოვრებაშიც (დოიაშვილი 2023: 224).

სამსონ თოფურიას ცხოვრებისას გადავლილიყო რომანტიკული ეპოქა, თუმც სულიერი რომანტიზმი კვლავინდებურად აგრძელებდა არსებობას და არც არასოდეს განელდება – და მითუმეტეს არ არასოდეს გაქრება – ვიდრე იბრუნებს კაცობრიობა თაობიდან თაობამდე.

რეცენზია-ესეის სათაურად შერჩეული „ექიმობის რომანტიკა“ სხვაგვარად ანკი როგორ შეიძლებოდა დაწყებულიყო, თუ არა რომანტიკოს მწერალთა მიერ გამოვლენილი შურით:

ამ თვალთა რომ შეჰყურებდნენ იმ ადამიანებს, რომელნიც მათსავით ქაღალდზე კი არა ჰქმნიდნენ რომანს, არამედ თავიანთი ცხოვრებით „წერდნენ“ მას რეალობაში – დაისახავდნენ ზღაპრულ, ფანტასტიკურ მიზანს, რომლის აღსრულებასაც არავინ იჯერებდა, მაგრამ, ყველასდა გასაოცრად, აღწევდნენ მის ხორცშესხმას.

ერთი ასეთი გამორჩეულ პიროვნებათაგანი, მათივე, ანუ რომანტიზმის ეპოქის ხელოვანთა თანამედროვე, ვინც მათ თვალწინ დაწერდა თავის ბიოგრაფიულ რომანს, რითაც ყველა რომანტიკოსის აღტაცებას გამოიწვევდა, ვინ შეიძლებოდა ყოფილიყო, თუ არა:

ნაპოლეონ ბონაპარტე – იდეალს შეტოლებული.

და მოადევნებდა კრიტიკოსი, რომ:

მარტო პოლიტიკას კი არა, ადამიანთა ყველა დარგს მოეპოვებოდა თავისი ნაპოლეონები – ფანტასტიკურ მიზანთა დამსახავნი, რომელთა წარმატებასაც და მარცხსაც საკაცობრიო მნიშვნელობა შეემძინა ხოლმე (დოიაშვილი 2023: 214).

და როდესაც სამსონ თოფურიას ცხოვრებაზე თვალმიდევნებისას უნდა წამოჰგონებოდა ეს ისტორიული პიროვნება, მითუმეტეს საგანგებოდ უნდა

დაკვირვებოდა ნაპოლეონის ბიოგრაფიის გააზრებას რომანტიკოსთა მიერ ნარკვევში „ბარათაშვილის რომანტიზმის მარკერები“, რაკილა ქართველი პოეტის ლექსიც ამ საერთო აღტაცებისა და ლირიკული ციკლის სრულფასოვანი ნიმუში თუ რგოლი აღმოჩნდებოდა.

ის, რაც ნოვალისს თეზისად ექცია:

– ცხოვრება კი არ უნდა მოგვეცეს, არამედ ჩვენ თვითონ უნდა შევქმნათ ის რომანივით (ბრეგაძე 2023: 383).

ყველა რომანტიკოსისათვის შინაგანად მახლობელი და მხატვრულად გზისგამკვალავი გახლდათ.

და მკვლევარი ყურადღებას მიაქცევინებდა მკითხველს იმ გარემოებას:

ნაპოლეონ ბონაპარტეს მიერ თავისივე ბიოგრაფიით „დაწერილი“ დამაბულოსიუჟეტინი, თავგადასავლებით აღსავსე რომანი მათაც რომ გაიტაცებდათ და ისინიც კი აღიარებდნენ მისი პიროვნების სიდიადეს, რომელთა სამშობლოსაც ნაპოლეონი დამპყრობლად მოვლენოდა:

იგულისხმებოდნენ თუნდ ლორდ ბაირონი – შვილი ინგლისისა, და ჰაინრიხ ჰაინე – შვილი გერმანიისა.

ლევან ბრეგაძე გაიზიარებდა ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში დამკვიდრებულ, კერძოდ გიორგი აბზიანიძის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ:

ნაპოლეონის შესახებ შექმნილ ლექსებს შორის ბარათაშვილური ხედვა განსაკუთრებულ ადგილს იჭერდა თავისი ორიგინალური კონცეფციით.

და ეს მომხდარიყო შინაგანი დინამიკის გამო.

რა შინაგანი დინამიკა იგულისხმებოდა და:

„ნაპოლეონ“ ნიკოლოზ ბარათაშვილისა წარმოსახავდა საფრანგეთის იმპერატორს მარად უკმაყოფილო არსებად, რომელსაც შინაგანი და გარეგანი წინააღმდეგობანი მტანჯველად მიძგნიდნენ.

და პოეტს ნაპოლეონი უნდა გაეაზრებინა:

ზოგადად ადამიანის სურვილთა „აღუვსებელი საწყაულის“ ასპექტში, რასაც უკავშირდებოდა დიდი მხედართმთავრის სულიერი ბორგვა:

მაგრამ მე გვამში სული ვედარ მომთავსებიაო!..

და ბედის ნებიერი იმპერატორის ეჭვიანობა საკუთარი ბედის მიმართ:

მაგრამ ვინ იცის, იქნება რომ ბედსაც მოვსწყინდე და მან სხვა ჩემის სახელითა დააგვირგვინოსო.

ესეც ის შინაგანი დინამიკა.

და ლევან ბრეგაძეს თავის მხრივ საგანგებოდ უნდა აღენიშნა რომანტიკული მაქსიმალიზმის თვალსაზრისით საგულისხმო ის ფრაზა, რომელსაც ქართველი პოეტი ნაპოლეონს ათქმევინებდა:

თვითონ სამარეც მევიწროოს, თუ ტოლი მყვანდესო!..

რაც ასე და მხოლოდ ასე უნდა გახსნილიყო:

ისეთი საგმირო საქმენი უნდა ჩავიდინო, სამომავლოდაც რომ ვერავინ გაიმეოროსო (ბრეგაძე 2023: 384).

ამ სტრიქონს: თვითონ სამარეც მევიწროსო, – გურამ ასათიანიც საგანგებოდ გამოარჩევდა, როგორც განსაკუთრებული რელიეფურობით გამომკვეთელს ნაპოლეონის ტიტანური ხასიათისა. და დასძენდა, რომ:

ამ ლირიკულ მონოლოგში პოეტის ინტუიცია მჭიდვანდებოდა საოცარ ფსიქოლოგიურ სიზუსტეში, რომლითაც იგი ლირიკული გმირის ხასიათსა და მისი გამოხატვის კონკრეტულ ფორმებს ათანხმებდა (ასათიანი 2002: 221).

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსზე – „ნაპოლეონ“ – საუბარი სცილდება ჩვენი კომპეტენციის ფარგლებს და ფილოლოგთა საქმეაო, – აღნიშნავდა მერაბ კალანდაძე, თუმც მართებულად ჩაერეოდა ლიტერატურისმცოდნეთა კამათში, თუ რამდენად შეიძლებოდა ეს სტრიქონები დაკავშირებოდა სხვა ლექსში – „ფიქრნი მტკვრის პირას“ – წარმოსახულ მმართველის სახეს, იმ უძლეველი მეფისა, რომლის უზენაეს იმ ქვეყანაში არავინაა და ვერც ვერვინ გადაელობება, უმაღლესი სოფლის დიდება უპყრია ხელთ, მაგრამ შფოთვასა და დრტვინვას არ იშლის ჟინით ანთებული:

როდის იქნება ის სამეფოც ჩემი იყოსო, – და აღიმკვრის იმავ მიწისთვის, რადაც დღეს თუ ხვალ თვითონაც უნდა იქცეს.

მტკვრის პირად ნაფიქრის ეს ფრაგმენტი თითქოს უშუალოდ უნდა გამოხმაურებოდა „ნაპოლეონის“ იმ სტროფს, ვაითუ ბედს მოვწყინდე და სხვას გადაულოცოს ჩემი გვირგვინიო, – მაგრამ წამიერი დაეჭვება თვითრწმენამ უნდა შეეცვალა, ბედი მე არ მიორგულებსო:

მე მან გამზარდა და თვის გაწვრთნილს რაღა მიხერხოსო (კალანდაძე 2008: 36) .

თუკი ქართველი პოეტი ნაპოლეონს აღიქვამდა „აღუვსებელ საწყაულად“ და ასეთი ირონიული შეფასებისათვის იმეტებდა, მაშ უშუალოდ მისადმი მიძღვნილი ლექსი დითირამბად რატომ წარმოგვიდგება, პიროვნების გაორებაზე სიტყვაც რომ არ არის გადაკრული და საყვედურის ნასახიც არსად კრთის?

არამცთუ ეს ორი ლექსი ერთმანეთს არ აგრძელებს იდეური მრწამსით, არამედ პოეტი კიდევ უპირისპირებს ერთ სახეს მეორეს; ის, რაც ბარათაშვილისათვის მიუღებელია, კიდევ მოწადინებულია, რომ ჩაანაცვლოს მისთვის სასურველი გმირით, ასეთად კი ნაპოლეონი ესახება, ვისი მისწრაფებანიც არ იწვევს ქართველი პოეტისაგან დაგმობისა და გაკიცხვის სურვილსო, – ბეჟან ბარდაველიძის ამ სწორ ანალიზსა და დასკვნას იზიარებს ისტორიკოსიც, ვინც იოლად განარჩევს ირონიასა და პათეტიკას (კალანდაძე 2008: 38).

ამ თვალსაზრისს კიდევ უფრო დამაჯერებელს გახდიდა პავლე ინგოროყვას დაკვირვება, რომლის მიხედვითაც, მშფოთვარე და მდრტვინავი მეფე, სხვათა მიწებს რომ ეპოტინება, რუსეთის იმპერატორს გულისხმობს, ნიკოლოზ პირველს (ინგოროყვა 1975: 14).

ამავე ლექსში მას თუ „კეთილი მეფე“ ანუ ერეკლე მეორე უპირისპირდება, მერე აკი ნაპოლეონის პიროვნება გამოდებნა, ვის სამხედრო ექსპანსიასაც ძირეულად განასხვავებს ნიკოლოზ პირველის სამხედრო ექსპანსიასგან.

ასე რომ არ ყოფილიყო, ბარათაშვილი სახოტბო სულისკვეთებით განმსჭვალულ ლექსს რატომ მიუძღვნიდა პიროვნებას, ვისაც განსაკუთრებულ პატივს არ მიაგებდა – განა რომელ პოლიტიკურ კონიუნქტურას შეიძლება აედუღებინა საამისოდ?

არადა, მერაბ კალანდაძე მის დიტირამბს არ განასხვავებდა დასავლელ და რუს მწერალთა ადტაცებულ სტრიქონთაგან – სტენდალი იქნება, ბალზაკი, ჰიუგო, ბერანჟე, დე ვინი, ჰაინე, ბაირონი, პუშკინი, ლერმონტოვი, მიცკევიჩი – და სინანულით მხოლოდ ამას აღნიშნავდა:

დოკუმენტური და ფაქტობრივი მასალა არ გაგვაჩნია, რაც დაგვიდასტურებდა, თუ რა წყაროებით სარგებლობდა პოეტი ნაპოლეონის პიროვნების გააზრებისას, –

თუმც დამაჯერებელ ჰიპოთეზებს კი შემოგვთავაზებდა იმ არხების მისაგნებად, ბარათაშვილის ამ ლექსსა და ბონაპარტისტულ შეხედულებებს რომ ასაზრდოებდა (კალანდაძე 2008: 33).

უშუალო შთაბეჭდილებანი, რომელიც შეექმნებოდა 1812 წლის ომის მონაწილე ქართველ გენერალთაგან, რომელთა უმრავლესობაც მისი თანამედროვე და ახლო ნათესავი გახლდათ. ამ მხრივ განსაკუთრებით საგულისხმოა მოჩანს მისი ურთიერთობა ალექსანდრე ჭავჭავაძესთან, პოეტსა და გენერალთან, ვინც პარიზის ამღებ მოლაშქრეთა შორის იმყოფებოდა.

საქართველოში გადმოსახლებული რუსი დეკაბრისტები და პოლონელი პატრიოტები, რომელთა უმეტესობაც ნაპოლეონისადმი კეთილად განწყობილიყო.

ის მემუარული, მხატვრული და ისტორიული ლიტერატურა, რომელიც ბარათაშვილისათვის ხელმისაწვდომი უნდა ყოფილიყო – XIX საუკუნის 30-იან წლებში, მას შემდეგ, რაც გაუქმდა ცენზურის აკრძალვა, რუსეთში ერთბაშად მდიდარი ლიტერატურა გამოიცა ნაპოლეონზე, და შეუძლებელია მათ რაღაც ნაწილს საქართველოშიც არ ჩამოედწია.

ამ არხების თანაბრად დაასახელებდა სოლომონ დოდაშვილსაც, თუმც მისი ზეგავლენა ამ კერძო შემთხვევაშიც გამორჩეული უნდა ყოფილიყო – არა მარტოდენ ცნობებისა თუ საგულისხმო დაკვირვება-შეფასებათა მიმწოდებლის, არამედ პოეტის კონცეფციის ჩამომყალიბებლის.

საფიქრებელით, რომ:

პოეტისათვის ცნობილი ყოფილიყო ალექსანდრე ორბელიანის აღტაცებული შეხედულებაც საფრანგეთის იმპერატორზე, პოლიტიკურ ესეიდაც რომ ჩამოყალიბდებოდა და საგანგებოდაც განიხილებოდა მერაბ კალანდაძის მონოგრაფიაში (კალანდაძე 2008: 44-54).

პოეტისათვის ცნობილი ყოფილიყო ალექსანდრე ორბელიანის აღტაცებული შეხედულებაც

* * *

ოცდაოთხ სიმღერაში განეზრახა „დონ ჟუანის“ მთელი ამბის ჩატევა ლორდ ბაირონს, მაგრამ მეთორმეტეს რომ შეუდგებოდა, ძალიან შეფიქრანდებოდა: როგორც ვატყობ, ეს მხოლოდ შესავალი გამოდის, და ეს თუ მართლა შესავალია, ასი სიმღერაც არ მეყოფაო. რომელი ასი – ჯერ კიდევ როდის, მეთექვსმეტეზე გაუწყდებოდა და ეს ბედი თვითონვე ეწინასწარმეტყველებინა მეთერთმეტე სიმღერაში:

მე პოეზიას მოვევლინე ნაპოლეონად
და „დონ ჟუანი“ გამეჩხირა, ვითარც მოსკოვი.

ოთარ ჩხეიძის ბიოგრაფიულ რომანში – „იტალიური დღიურები ბაირონისა“ – არის ჩართული ეს მწარე აღიარება – თავისი შემოქმედების გვირგვინად რომ ესახებოდა ეს პოემა, არადა, გული უგრძნობდა, ვერ გაწვდებოდა ჰომეროსთან შეჯიბრს, არამცთუ მართლაც ას სიმღერამდე აეთავებინა და აღარც გულნაკლულობა მორეოდა: მგონი მერღვევა კომპოზიციური სრულყოფილებათ (ჩხეიძე 2013: 285-86)

მე პოეზიას მოვევლინე ნაპოლეონადო...

ცალკე ონორე დე ბალზაკი ემეტოქებოდა საფრანგეთის იმპერატორს, ცალკე – ლორდ ბაირონი შესჩენოდა და იმის ტრიუმფალურ წინსვლას უფარდებდა თავის პოეტურ გამარჯვებებს. და თავდაჯერებულს ისიც რომ მოეჩვენებოდა, იმისაგან განსხვავებით არაფერია ჩემი სწრაფვის შემჩერებელიო, „დონ ჟუანი“ ისეთ დაბრკოლებად გადაეღობებოდა, მიხვდებოდა, აჰადა საბედისწერო ჟამი დამდგომიაო.

თუმც ბედს ყოველთვის ეთამამებოდა იმ რწმენით აღვსილი:

მე პოეზიას მოვევლინე ნაპოლეონადო...

ისიც საგანგებოდა აღნიშნულიყო ამ რომანში, რომ:

დევნა თვისტომებმა ნაპოლეონის თაყვანისცემისათვის გამოუცხადეს ლორდ ბაირონს, და გულდასმითაც განსჯილიყო, მართლა გაორებულიყო თუ არა პოეტი იმპერატორის მიმართ.

აგერ ნაპოლეონის საწინააღმდეგო სამხედრო კოალიციას მეთაურობს ინგლისის მთავრობა, ნაპოლეონის დასამხოზად გადამდგარა მთელი ძალ-
ლონით, და ბოლოსდაბოლოს ხომ უნდა ეწიოს საწადელს. ბაირონი კი არად
აგდებს არც თავისი ქვეყნის მთავრობას და არც მის მოკავშირეებს, განადი-
დებს ნაპოლეონს, აღტაცებას არა ფარავს მეჯლისებზე თვით მთავრობის წარ-
მომადგენელთა წინაშე, ვითომც ვერ ამჩნევდეს, როგორ იბუსხებიან და იბე-
რებიან ისინი, და უკეთეს და უკეთეს პოეტურ სამკაულებს ეძიებს მეტი
შთამბეჭდაობისათვის.

აგერ აღუსრულებია განზრახვა ინგლისის მთავრობას, დაუმხია ნაპო-
ლეონი, მაგრამ თუ ვინმე არ იზიარებს ამ სიხარულს, მათ შორის ბაირონიც,
და მწარედაც აწვნივინებენ ამ კადნიერებას, სამშობლოდან გადახვეწას რომ
აიძულებენ.

პოლიტიკური კრიტიკა თუ მკაცრი გახლდათ და მიკერძოებული პო-
ეტის მიმართ, ლიტერატურის კრიტიკოსები ცხადია, შემწყნარებლობას გამო-
იჩენენ, მაგრამ სწორედ ისინი ამტკიცებდნენ ბაირონის გაორებულ დამოკიდე-
ბულებას ნაპოლეონისადმი – ეყრდნობიან „ჩაილდ ჰაროლდის მოგზაურო--
ბის“ მესამე სიმღერასაც და სხვა ნაწერებსაც – კერძო წერილებს, დღიურებს...

და მკითხველს ყურადღებას მიაქცევინებდნენ, რომ:

მხსნელსაც უწოდებს პოეტი იმპერატორს და მტარვალსაც, ღმერთადაც
სახავს და ეშმაკადაც. და ეს ყოველივე ხდება ბაირონისათვის ნიშანდობლივი
სტილით – მძაფრად, მწვავედ, მრისხანედ, ყოველგვარი შეფარვის, გადაკვრისა
თუ ნართაულის გარეშე. მისი პირდაპირობა და სინათლისაკენ მისწრაფება აკი
იქამდე მიდიოდა, რომ ისედაც ყოვლად მკაფიო სტრიქონებს მაინც დაურ-
თავდა ხოლმე განმარტებას (ჩხეიძე 2013: 286-287).

ოთარ ჩხეიძე ამის ნიმუშად დაიმოწმებდა სტრიქონებს „ჩაილდ ჰაროლ-
დიდან“: დიოგენივით რომ აიგდე ხალხი აბუჩად, გვირგვინოსანო ცინიკოსო,
უნდა გცოდნოდა დედამიწა რომ კასრზე ფართოა.

რასაც ასეთი სქოლიო დაერთვოდა:

– ნაპოლეონის უდიდესი შეცდომა ის ყოფილა, თუ მართალს გვაუწყე-
ბენ მატთანები, რომ არ ერიდებოდა ყოველთვის თუ ყოველ შესაფერის შემ-
თხვევაში გამოეხატა სიძულვილი თუ ზიზღი ადამიანებისადმი (ჩხეიძე 2013:
87).

მაინც თავს დაიზღვევდა: თუ მართალს გვაუწყებენ მატთანებიო...

ლორდ ბაირონის განმარტების პათოსს ოთარ ჩხეიძეც გააგრძელებდა:

ცხადია, ეს უფრო შეურაცხყოფს ადამიანის თავმოყვარეობას, ვიდრე უსაშინელებს მტარვალობა. ნაპოლეონი კი არავის ინდობდა, არც ყველას ერთად და არც თვითნებულს ცალ-ცალკეო. და თვალსაჩინოებისათვის გაიხსენებს, თუ როგორ დაუკარგა ნდობა ხალხში იმ ერთმა, ერთადერთმა ნათქვამმა, ვიდრე ყველა მარცხმა, რაც მანამდე განეცხადა. რუსეთის მკაცრი ზამთრის მერე, არმია რომ გაუნადგურა, პარიზში ჩამოღწეულსა და თავის სასახლესა და ბუხარს მიტანებულს ეს რომ დასცდა: აქ უფრო საამოა, ვიდრე მოსკოვშიო (ჩხეიძე 2013:).

„გვირგვინოსანო ცინიკოსო“ დაურიდებლად რომ მიმართავდა ბაირონი, იქვე აკი ქებასაც არ აკლებდა:

- აქ ჩაესვენა დიადი სულიო;
- კვლავაც შენზე ლოცულობენო...

1814 წლის 8 აპრილის დღიურში ჩაინიშნავდა: ექვსი დღე დავყავი ლონდონის გარეთ, დავბრუნდი და რა ამბავი დამხვდა, ერიკა, ჩამოუგდიათ ჩემი საწყალი, პატარა კერპი, ნაპოლეონი ჩამოუგდიათ ტახტიდან და მაწანწალები შესულან პარიზში, მაგრამ არაფერია, ის კიდევ უჩვენებს იმათ სეირსაო.

წინასწარმეტყველებდა და ეგაა კუნძულ ელზადან ნაპოლეონის გამოქცევასა და ასდღიან ტრიუმფს.

10 აპრილს კი ჩაიწერდა:

დღეს ოდა ვუძღვენი ნაპოლეონს, კიდევ გადავწერე, ექვსი ორცხობილა ჩავახრამუნე და ოთხი ბოთლის სოდიანი წყალიც დავაყოლეო.

ცოტა არ იყოს იგივე ცინიზმია, ნაპოლეონს რომ უკიჟინებდაო, – დაურთავდა ოთარ ჩხეიძე და მოადევნებდა:

გაორება რომ შეიმჩნევა თვით დღიურების მიხედვით, ამაზე შეთანხმებულან კრიტიკოსებიც, ბიოგრაფოსებიც და მკვლევარებიც იმ თავიდან ამ თავამდე და კვერს უკრავენ ერთიმეორესო (ჩხეიძე 2013: 88).

ისინიც ამავე ციტატებს იმოწმებდნენ, რაც განმეორებულია ქართველი მწერლის ბიოგრაფიულ რომანშიც, მაგრამ კვერს კი არ დაუკრავდა მათ, რადგანაც გაორების ნაცვლად ერთიანობა მოსჩვენებოდა, უფრო ზუსტად – ერთიანობა გახლდათ ჭეშმარიტი, გაორება კი მოჩვენებითი.

– ერთიანობა თვით პოეტია, რაღა თქმა უნდა, მთლიანია, განუყოფელი, ერთიანია ნაპოლეონიცა, ვითარცა გმირი მხატვრული ქმნილებისა, რომანტიკული გმირი, ოღონდ თუ ზოგჯერ ჩაიბზარება, ან გამოჩნდება დახასიათება წინააღმდეგობრივი, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ პროტოტიპი ჯერ ცოცხალია, ცოცხალია და მახლობელი, ცოცხალია ნაქმნარიცა მისი, ცოცხალ არიან მტერნიცა მისნი, მოკეთენიცა, ყველაფერი მახლობელია, ძალიან მახლობელი, აზრიც სავსეა წინააღმდეგობითა, აზრი ხალხისა, საზოგადოებისა, მეცნიერებისა,

ფილოსოფოსებისა, რეალურია ყველაფერი, რეალური და წინააღმდეგობრივი და სწორედ ამ დროს რომანტიკული წარმოსახვა რეალური სახისა მნელი იქნებოდა, რაღა თქმა უნდა, მნელი იქნებოდა თუნდაც ესოდენ სწორუპოვარი პოეტისათვისა, მნელი იქნებოდა და მნელიც გამოდგა...

ეს დაკვირვება – სიმნელეა და არა გაორებაო – ძალდაუტანებლად გადა-
აფასებს დასავლელ ლიტერატორთა მიერ საუკუნუნახვერის მანძილზე დამ-
კვიდრებულ მტკიცებასა და დასკვნას – ბაირონის გაორებას რომ ირწმუნებოდა;

და მკითხველის ყურადღებას მიაპყრობდა იმ გარემოებას, თუ როგორ
გაურბოდა ცოცხალ მოვლენებსა და სახეებს ბაირონი, რაკილა მარცხი ეწვნია,
მარცხი კი იმას მოჰყოლოდა, რომ ვერ ეგუებოდა რეალისტურ წარმოსახვებს –
დაწვავდა მოთხრობასაც, რომანსაც, და ამ საქციელს იმით გაამართლებდა:

რეალიზმში ჩავეფალი და ამიტომაც დავწვი, რაკილა პროზა როგორღაც
რეალიზმისაკენ ეწევა ადამიანსო (ჩხეიძე 2013: 90).

და პოეტი, ვინც ვერაფრისდიდებით ვერ ეგუებოდა რეალისტურ წარ-
მოსახვებს, ამჯერად მაინც ვეღარ გაქცეოდა მისთვის უჩვეულო მხატვრულ მე-
თოდს, ვერ ეთქვა უარი ნაპოლეონის სულში ჩახედვასა და მისი სახეების
გააზრებაზე, და მორჩილად მიჰყოლოდა იდუმალ კარნახს.

მორჩილება არა სჩვეოდა?

ბაირონი სწორედ ესაა – დაუმორჩილებლობა და დაუშომმინებლობა,
ზავთი და სიბოხოქრე, ასეთია ბიოგრაფიითაც და შემოქმედებითაც. ეს ის შემ-
თხვევაა, როდესაც იდეალური თანაზომიერებით ესადაგება ერთიმეორეს
ცხოვრება და პოეზია... მაგრამ გამონაკლისი ამჯერადაც წესს უნდა ადასტუ-
რებდეს და ნაპოლეონის სახეზე ის გამონაკლისია, რომელიც ბაირონს მისთვის
უჩვეულო მხატვრულ გარემოში ამოაყოფინებდა თავს და რეალისტურ სახეს
რომანტიკულ მწვერვალებზე აატაცებინებდა.

საოცარი ძლევამოსილებით აიტაცაო, – დასძენდა ოთარ ჩხეიძე, რათა
დარწმუნებით ემცნო მკითხველისათვის, რომ:

მოსალოდნელი მარცხის ნაცვლად რეალისტურ და რომანტიკულ წარ-
მოსახვათა გადაკვეთაზეც გამარჯვებისათვის მიედწია კაცს, ვისი ქადილიანი
თვითშეფასებაც ამ ფორმულაში ჩაიწურებოდა: მე პოეზიას მოვევლინე
ნაპოლეონადო...

რომანტიკულ მწვერვალებზე აატაცებინებდაო...

მერე კი:

– შემოახვია ბურუსიცა რომანტიკული, რაღა თქმა უნდა, შემოახვია, შე-
მოჰბურა, მისცა ღრუბლებსა; აიტაცა და მისცა ღრუბლებსა, მისცა ღრუბლებსა
და ღმერთია იგი მესამე სიმღერაში, ღმერთია იგი, ოღონდ განა ქრისტიანული,
– ო, არა, არა, ღმერთია იგი წარმართული, ძველი, ძველთაგანი, ძლევამოსილი

და უსასო, ძლეული და დაუძლეველი, უარყოფილი და სანატრელი, დამხო-
ბილი და აღდგენილი, ღმერთია იგი დამარცხებული, გამარჯვებული დამარ-
ცხებითაცა (ჩხეიძე 2013: 90).

და ამ სტრიქონებს რომ დაიმოწმებდა:

თუ დაგიპყრია დედამიწა, ტყვეცა ხარ მისი, – მაინც მაგმაგებს შენი
შიშით, შენი სახელი უფრო და უფრო მოსდებია ქვეყნიერებას, და არარაი უფ-
რო მეტად განდიდებულხარო, – კიდევ გაათვალსაჩინოებდა, თუ როგორ
აეტაცა ბაირონს ნაპოლეონი მიწიერი ვნებებიდან, აღეზევებინა და გაერომა-
ტიკულებინა – მპყრობელი და... უკვე ტყვე, რომელმაც უდიდდამო დღეები
მწუხარედ უნდა გაეთრია წმინდა ელენეს კუნძულზე.

დიდ სიძნელესაც და თავსატეხსაც აქ ხედავდა ბიოგრაფიული რომანის
შემოქმედი და ბევრად ადვილი ეჩვენებოდა გარომანტიკულება, ვატერლოს
ველზე რომ აეგოთ ანდერძი იმპერატორისათვის.

ვითომ აქ რაღა მოჰკლებოდა?

ტყვეც ხარ და მპყრობელიც, არარაიც და სიდიადეცო – ამგვარი ეპითე-
ტები მეტად ამაღლებულად მიეჩნია ოთარ ჩხეიძეს და მართლაც მონუმენ-
ტური სახის გამომკვეთად, და მაშ წინააღმდეგობად არ უნდა თქმულიყო,
რადგანაც ის სულ სხვაა, როდესაც რეალური შემთხვევები შემოდის ნაწარმო-
ებში და ეს შემთხვევებია ერთიმეორის საწინააღმდეგო, ეს კი სულ სხვაა –
რომანტიკული დაპირისპირება, რაც დაპირისპირებაცაა და ერთიანობაც, წინა-
აღმდეგობაცაა და მთლიანობაც:

– ეს მხოლოდ ისაა, ამაო ამაოთა და ყოველი ამაო რომ არს ამ მარად ცვა-
ლებადსა და სწრაფწარმავალ წუთისოფელში, ამა გრანდიოზულ სამყაროში,
სად დედამიწაც უმცირესი მოცულობაა, უმცირესი, სულ პატარა, პაწაწკინ-
ტელა, სად ყველა ერთია, განდიდებულიცა და დამარცხებულიცა, აღმატებუ-
ლიცა და დაცემულიცა, პატივმოყვარეცა და სულგრძელიცა, ცოცხალიცა და
მიცვალებულიცა. სად ყველა ერთია და ყველა არარაა, ყველა კერძია სიკვდი-
ლისა, სად სიკვდილია მარადიული, რამეთუ სიცოცხლეც მხოლოდ იმიტომაა,
რომ სიკვდილი იყოს მარადიული, აქაცა, იქაცა, იმა ვეება, იმ გრანდიოზულ
სამყაროშიცა... (ჩხეიძე 2013: 92).

და როდესაც ამ ვეება, მიუწვდომელ სამყაროში წარმოისახებოდა სიმღე-
რის გმირი დიადადაც და არარადაც, მისი სახეუბა ამიტომაც წარმოდგებოდა
ერთიანად და მთლიანად. და როგორც ბაირონის გმირი ჩნდებოდა ასეთი მო-
ნუმენტური, ცხადია თვითონ პოეტიც ასეთივე იქნებოდა:

– ერთიანი და მთლიანი, დაუბზარავი, განუყოფელი.

ყველა ყველას ეთანხმებოდა ბაირონის გაორებულიობის მტკიცებისას?

აგერ ღრმა ლიტერატურულ-ფსიქოლოგიური დასაბუთება ამ ზერელე შთაბეჭდილების გასაბათილებლად, ისეთი მოტივებისა და საწყისთა მოძებნა, გარეგნული შთაბეჭდილების მიღმა რომ გადაგახედებდა და კიდევ ერთხელ დაგიდასტურებდა, რომ:

წარსულისა და მის აჩრდილთა შეცნობა თუ გწადია, პოეტებს უნდა მიუგდო ყური.

ნაპოლეონის მისიასა და სულის ხვეულებს კი უკეთ ვინ გახსნიდა, თუ არა ის შემოქმედი, ვისაც პოეზიის ნაპოლეონად ესახებოდა თავი.

იქ, ინგლისში – ლორდ ბაირონს.

აქ, საქართველოში კი – ნიკოლოზ ბარათაშვილს.

მას თავის ინგლისელ თანამოძმესავით რომ არ დაექადნა, პოეზიის ნაპოლეონობას რომ მიეღებოდა?!

თუმცა შეფარულად მაინც გააცხადებდა ამ ლექსში, რომელსაც ნაპოლეონის მონოლოგად გაიაზრებდა.

გარეშე თვალთაც გახედავდა მის განსაკუთრებულ ცეცხლოვან სულსა და ზღვა გულს და აღტაცებას ამ სტრიქონით აღავლენდა:

ბევრი დღე გავა, რომ ბევრი ვერ ვცნათ ჩვენ მისიო!.. –

მაგრამ რაკილა მონოლოგად ალაპარაკებდა, იმის განცდებს თავის საფიქრალსაც მიაღებებდა, ნაპოლეონის სიტყვებში გამოჰხვევდა თავის იდუმალ სწრაფვასა თუ ნატვრას:

მაგრამ მე გვამში სული ვერღა მომთავსებია!

მითხზავს გვირგვინსა დიდებისას მე თვითონ ბედი,

ხოლო მე უნდა მას მოვასხა შარავანდედი;

ჟამი ჩემია და ჟამისა მე ვარ იმედი!

რავა ეს მონოლოგი თავისი გამჭვირვალებითა და კანთიელი მინიშნებით, და რავა პირდაპირი განცხადება ბაირონული:

მე პოეზიას მოვევლინე ნაპოლეონადო...

ლიტერატურა:

- Asatiani, Guram. Kartuli p'oet'uri azrovnebis evolutsia XIX sauk'uneshi: Nik'oloz Baratashvili. Ts'ignshi: tkhzulebani, t'omi meore. Tbilisi: gamomtsemloba „neost'udia“. (ასათიანი, გურამ. ქართული პოეტური აზროვნების ევოლუცია XIX საუკუნეში: ნიკოლოზ ბარათაშვილი. წიგნში: თხზულებანი, ტომი მეორე. თბილისი: გამომცემლობა „ნეოსტუდია“).
- Baratashvili Nik'oloz. Tkhzulebani. Tbilisi: gamomtsemloba „sabch'ota sakartvelo“, 1968. (ბარათაშვილი, ნიკოლოზ. თხზულებანი. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1968).
- Bregadze Levan. Ekimobis romant'ik'a. Ts'ignshi: tkhzulebani, t'omi p'irveli. Tbilisi: gamomtsemloba „Ilias pondi“, 2023. (ბრეგაძე, ლევან. ექიმობის რომანტიკა. წიგნში: თხზულებანი, ტომი პირველი. თბილისი: გამომცემლობა „ილიას ფონდი“, 2023).
- Bregadze, Levan. Baratashvilis romant'izmis mark'erebi. Ts'ignshi: tkhzulebani, t'omi p'irveli. Tbilisi: gamomtsemloba „ilias pondi“, 2023. (ბრეგაძე, ლევან. ბარათაშვილის რომანტიზმის მარკერები. წიგნში: თხზულებანი, ტომი პირველი. თბილისი: გამომცემლობა „ილიას ფონდი“, 2023).
- Chkheidze, Otar. It'aliuri dghiurebi Baironisa. Tbilisi: Aleksandre Orbelianis sazogadoeba da „chveni mts'erloba“, 2013. (ჩხეიძე, ოთარ. იტალიური დღიურები ბაირონისა. თბილისი: ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება და „ჩვენი მწერლობა“, 2013).
- Chkheidze, Rost'om. Misioneri (Solomon Dodashvilis tskhovrebi kronik'a). Tbilisi: Aleksandre Orbelianis sazogadoeba da „chveni mts'erloba“, 2016. (ჩხეიძე, როსტომ. მისიონერი (სოლომონ დოდაშვილის ცხოვრების ქრონიკა), თბილისი: ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება და „ჩვენი მწერლობა“, 2016).
- Chkheidze, Rost'om. Chemi ts'ili vat'erloo. Tbilisi: Aleksandre Orbelianis sazogadoeba da „chveni mts'erloba“, 2016. (ჩხეიძე, როსტომ. ჩემი წილი ვატერლოო. თბილისი: ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება და „ჩვენი მწერლობა“, 2016).
- Dodashvili, Solomon. Tkhzulebani. Tbilisi: Tbilisis universit'et'is gamomtsemloba, 1989. (დოდაშვილი, სოლომონ. თხზულებანი. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1989).
- Doiashvili, Teimuraz. Magram radganats... (K'ant'i – K'aramzini – Baratashvili). Tkhzulebani, t'omi p'irveli. Tbilisi: gamomtsemloba „ilias pondi“, 2023. (დოიაშვილი, თეიმურაზ. მაგრამ რადგანაც... (კანტი – კარამზინი – ბარათაშვილი). თხზულებანი, ტომი პირველი. თბილისი: გამომცემლობა „ილიას ფონდი“, 2023).
- Ingoroq'va, P'avle. Akhali kartuli lit'erat'uris pudzemdebelni: Nik'oloz Baratashvili, Ilia Ch'avch'avadze, Ak'ak'i Ts'ereteli. Tbilisi: gamomtsemloba „sabch'ota sakartvelo“, 1975. (ინგოროყვა, პავლე. ახალი ქართული ლიტერატურის ფუძემდებელი: ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1975).

- Javakhishvili, Mikheil. Tkhzulebani, t'omi meore. Tbilisi: gamomtsemloba „sabh'ota sakartvelo“, 1977. (ჯავახიშვილი, მიხეილ. თხზულებანი, ტომი მეორე. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1977).
- K'alandadze, Merab. Nap'oleoni kartul sit'q'vak'azmul lit'erat'urashi. Tbilisi: gamomtsemloba „art'anuji“, 2008. (კალანდაძე, მერაბ. ნაპოლეონი ქართულ სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში. თბილისი: „არტანუჯი“. 2008).
- K'ik'nadze, Zurab. Amargi (Aludas nakht'omi). Tbilisi: gamomtsemloba „int'elekt'i“, 2021. (კიკნაძე, ზურაბ. ამარგი (ალუდას ნახტომი). თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2021).
- Kikodze, Geront'i. Dialogi sak'utar tavtan. Ts'ignshi: rcheuli tkhzelebi, t'omi meore. Tbilisi: gamomtsemloba „sabh'ota sakartvelo“, 1964. (ქიქოძე, გერონტი. დიალოგი საკუთარ თავთან. წიგნში: რჩეული თხზულებანი, ტომი მეორე. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1964).
- P'ap'uashvili, Nugzar. Solomon Dodashvili: sarbieli da memk'vidreoba. Tbilisi: gamomtsemloba „k'avk'asiuri sakhli“, 2023. (პაპუაშვილი, ნუგზარ. სოლომონ დოდაშვილი: სარბიელი და მემკვიდრეობა. თბილისი: გამომცემლობა „კავკასიური სახლი“, 2023).
- Ts'erediani, Davit. Tsot'a ram ak'ak'is lirik'aze. Ts'ignshi: anarek'li. Tbilisi: gamomtsemloba „nek'eri“, 2005. (წერედანი, დავით. ცოტა რამ აკაკის ლირიკაზე. წიგნში: ანარეკლი. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2005).
- Ts'erediani, Davit. Grigol Orbeliani. Ts'ignshi: anarek'li. Tbilisi: gamomtsemloba „nek'eri“, 2005. (წერედანი, დავით, გრიგოლ ორბელიანი. წიგნში: ანარეკლი. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2005).
- Ts'erediani, Davit. Akhali kartuli lirik'is chamoq'alibebis gzebi. Ts'ignshi: tvali tvalshi. Tbilisi: gamomtsemloba „int'elekt'i“, 2022. (წერედანი, დავით. ახალი ქართული ლირიკის ჩამოყალიბების გზები. წიგნში: თვალი თვალში. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2022).
- Ts'erediani, Davit. P'ol Valeris „zghvis sasaplao“. Ts'ignshi: tvali tvalshi. Tbilisi: gamomtsemloba „int'elekt'i“, 2022. (წერედანი, დავით. პოლ ვალერის „ზღვის სასაფლაო“. წიგნში: თვალი თვალში. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2022).

Rostom Chkheidze
(Georgia)

Nikoloz Baratashvili and Western Romanticism
(Intersections of Poetic and Philosophical Thought)

Summary

Keywords: Polarity, monumentality, disobedience, guide, Napoleon.

Outwardly, 19th-century Georgia was cut off from Europe, creating the impression that:

Russia fed on the scraps of European socio-literary thought, while Georgia – with its monarchy abolished and transformed into southern Russian governorates – fed on the scraps of those scraps.

However, thanks to deep internal processes:

The **1832 conspiracy** would prove to be the **blood of the blood** and **flesh of the flesh** of that series of romantic uprisings that followed one another across Europe.

And **Georgian Romanticism**, as a literary movement, would emerge as a direct offshoot of the **Western Romantic spirit**, an essential link in a unified romantic chain.

This would be most vividly and tangibly manifested in the work of **Nikoloz Baratashvili**, the pinnacle of Georgian romantic thought, as seen in his poetic and epistolary legacy.

That is why this seemingly small work, yet monumental in its internal scope, reveals the characteristics that were typical of European romantics.

And therefore, the essay would highlight the **intersections of the Georgian creator's poetic and philosophical thought** with:

Novalis, Giacomo Leopardi, Lord Byron.

In the West, Romanticism emerged through opposition and open conflict with Classicism. In Georgia, however, it had to assert itself by breaking free from Eastern aesthetic sensibilities and influences.

Against the broader backdrop of Georgian Romantic literature, Nikoloz Baratashvili had to distinguish himself as a writer fundamentally turned inward – toward the depths of his inner world. For this reason, he was inevitably drawn to Romanticism, even if the prevailing spirit of the time had taken a different direction.

A core principle of Romantic theory and the art of living asserts that the individual and the universe, life and history, require polarity – a dynamic tension

between opposing forces through which energy flows. Since history wavers between the positive pole of the ideal and the negative pole of a reality that consistently falls short of it, the attempt to reconcile the real with the ideal has never ceased – nor could it – through any final resolution or synthesis.

Within this framework, the darker aspects of existence – illness, madness, death – must be acknowledged as a necessary counterbalance. For the art of living implies precisely this: that creators must not shy away from confronting them.

Romantic writers moved between these polarities, and Baratashvili, by translating this movement into poetic language, became an integral part of the European Romantic current. Like his spiritual counterparts in the West, he was not to see polarity as a threat to life, but rather as its essential condition.

From this perspective, it becomes irrelevant to ask which of the opposing views expressed in his works – including *The Fate of Kartli* – more accurately reflects the author's true stance. Both perspectives are equally valid; otherwise, the necessity of polarity would be undermined, and the distinct nature of Romantic thought would vanish.

Special consideration should be given to the relationship between **Nikoloz Baratashvili** and **Lord Byron**, particularly in light of the unusual figure of **Napoleon Bonaparte** as a hero of the Romantic era.

Romantic writers often looked with undisguised admiration – even envy – at those who did not write novels on paper as they did, but instead lived them in real life. These individuals *"wrote"* their stories through their very existence, inscribing meaning into the fabric of everyday reality.

Romanticism set before itself fantastical and often implausible goals – so improbable that others would dismiss them as delusions, even mock them. Yet time and again, what once seemed unreachable would be realized.

Such fulfillment was made possible through the unrelenting will and determination of the individual – qualities that deeply fascinated Romantic creators. They would turn these exceptional figures into the heroes of their lyrical and epic works, imagining them as monumental embodiments of the human spirit.

One such Romantic, monumental hero was Napoleon Bonaparte, whose greatness was acknowledged even by Lord Byron – despite the fact that, to Byron's native England, Napoleon appeared chiefly as a conqueror. Byron famously likened himself to Napoleon within the realm of poetic creation, calling himself *"the grand Napoleon of the realms of rhyme."*

Nikoloz Baratashvili's poem *"Napoleon"*, presented as an inner monologue of the French emperor, stands out for its originality. The poet envisioned Napoleon as a

perpetually dissatisfied soul, tormented by intense inner and outer conflicts. He became a symbolic figure – an embodiment of humanity’s *“vessel never to be filled”*, tormented by spiritual unrest and a will so boundless it even envied fate itself. As Baratashvili writes:

*“Who knows – perhaps even fate, grown weary of his soul,
shall crown another beneath the shadow of his name.”*

The line the poet places in Napoleon’s mouth powerfully encapsulates Romantic maximalism:

*“Let even the grave be cramped for me –
should fate bestow my crown on one like me.”*

This declaration reflects a desire to accomplish such unprecedented deeds that no future generation could hope to repeat them.

It is emphasized that:

Nikoloz Baratashvili did not intuitively show a mysterious resemblance to his Western counterparts; rather, he had **Solomon Dodashvili** as a guide to that artistic and philosophical world. Dodashvili was one of the **founders of Georgian Europeanism**, the ideologist of the 1832 uprising, and an excellent connoisseur of Western philosophical movements.

Solomon Dodashvili was recognized as one of the Russian Empire’s leading authorities on German philosophy – particularly the works of Immanuel Kant. The parallels between Kantian thought and Baratashvili’s poetic worldview likely arose from the poet’s exposure to these ideas, most probably introduced to him through Dodashvili.

Two phenomena famously filled Kant with awe: *The starry heavens above us and the moral law within us*.

Both found poetic expression in Baratashvili’s verse – cosmic wonder in *“Dusk Upon Mtatsminda”*, and moral reflection in *“Meditations by the Mtkvari”*.

In the former, the aesthetic vision echoes Kant’s conception of the sublime and the limits of human reason when confronted with the infinite. The latter engages with timeless questions of human existence and purpose. While this poem has often been linked to Ecclesiastes, on a broader scale it reflects a Faustian theme – an eternal striving to define meaning and value within the human condition.

A key conduit between Baratashvili’s aesthetic worldview and Kantian ethics appears to be Nikolai Karamzin’s *“Letters of a Russian Traveler”*. This work, a stylized

account of his European journey, became a kind of encyclopedic window into Western life. Dodashvili held *“Letters”* in the highest regard, ranking Karamzin alongside Aristotle, Demosthenes, and Cicero.

And understandably so: in this elegant, accessible prose, the profound ideas of the sage of Königsberg – Kant – were rendered approachable to a broader audience, including those who would later immerse themselves in the complexities of his original texts.

These philosophical ideas – whether absorbed through spiritual affinity or deliberate engagement – found vivid poetic expression in the works of Nikoloz Baratashvili, enriching Georgian Romanticism with a deep ethical and intellectual resonance.